YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN
TUOMIO (laajennettu neljäs jaosto)
22 päivänä lokakuuta 1997 *

Yhdistetyissä asioissa T-213/95 ja T-18/96,

Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK), Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu säätiö, kotipaikka Culemborg (Alankomaat), ja

Federatie van Nederlandse Kraanverhuurbedrijven (FNK), Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhteenliittymä, kotipaikka Culemborg (Alankomaat),

edustajinaan asianajajat Martijn van Empel, Amsterdam ja Thomas Janssens, Bryssel, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto Marc Loesch, 11 rue Goethe,

kantajina,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään oikeudellisen yksikön virkamies Wouter Wils, prosessiosoite Luxemburgissa c/o oikeudellisen yksikön virkamies Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaajana,

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

jota tukevat asiassa T-18/96

Van Marwijk Kraanverhuur BV, Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Zoetermeer (Alankomaat),

Kraanbedrijf Nijdam BV, Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Groningen (Alankomaat),

Kranen, Transport & Montage's Gilde NV, Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Geldermalsen (Alankomaat),

Wassink Transport Arnhem BV, Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Arnhem (Alankomaat),

Koedam Kraanverhuur BV, Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Vianen (Alankomaat),

Firma Huurdeman Kraanwagenverhuurbedrijf, Alankomaiden oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Hoevelaken (Alankomaat),

Datek NV, Belgian oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Genk (Belgia),

Thom Hendrickx, kotipaikka Turnhout (Belgia),

edustajinaan asianajajat August Braakman, Rotterdam ja Willem Sluiter, Haag, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto Michel Molitor, 14 a rue des Bains,

väliintulijoina,

joissa kantajat vaativat asiassa T-213/95 komission velvoittamista EY:n perustamissopimuksen 178 ja 215 artiklan nojalla korvaamaan kantajille lainvastaisella toiminnallaan aiheuttamansa vahingon ja asiassa T-18/96 EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 29 päivänä marraskuuta 1995 tehdyn komission päätöksen 95/551/EY (IV/34.179, 34.202, 34.216 — Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf ja Federatie van Nederlandse Kraanverhuurbedrijven, EYVL L 312, s. 79) kumoamista,

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (laajennettu neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja K. Lenaerts sekä tuomarit P. Lindh, J. Azizi, J. D. Cooke ja M. Jaeger,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Palacio González,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 4.6.1997 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Kanteiden perustana olevat tosiseikat ja asian käsittelyn vaiheet

1 Esillä olevat asiat koskevat siirrettävien nosturien vuokrausalaa Alankomaissa. Siirrettävät nosturit ovat sellaisia nostureita, joita voidaan vapaasti siirrellä työmaalla. Ne eroavat siirrettävyytensä perusteella kaikista niistä nostokurjista, jotka pystytetään kiinteille jaloille ja joita voidaan siirtää vain eteen- ja taaksepäin. Siirrettäviä nostureita käytetään pääasiallisesti rakentamisessa, petrokemian teollisuudessa ja kuljetusalalla.

2 Käytännön syistä kunkin siirrettävän nosturin käyttöalueen säde on rajoittunut 50 kilometriin. Siirrettävien nosturien vuokrausalalle on lisäksi luonteenomaista, että sopimukset tehdään erittäin lyhyen ajan kuluessa ennen työn toteuttamista ("overnight contracting"). Kun nosturivuokraamoa pyydetään toteuttamaan tietty työ erittäin lyhyen ajan kuluessa, tämä yritys päättää työmaan sijainnin ja käytössään olevien nosturien mukaan joko käyttää omia nostureitaan tai vuokrata nosturin joltakin työmaan lähellä sijaitsevalta toiselta yritykseltä.

3 Alankomaiden sosiaaliministeriön vuonna 1982 perustama Keuring Bouw Machines -niminen säätiö (jäljempänä Keboma) tarkastaa ennen nosturien ensimmäistä käyttöönottoa Alankomaissa, ovatko ne *Arbeidsomstandighedenwet*issä (Arbowet, työsuojelulaki), *Veiligheidsbesluit voor fabrieken of werkplaatsen*issa (tehtaiden ja työpajojen turvallisuutta koskeva asetus), *Veiligheidsbesluit restgroepen*issa (muuntyyppisten työpaikkojen turvallisuutta koskeva asetus) ja eri ministeriöiden asetuksissa ja työsuojeluviraston julkaisuissa määrättyjen turvallisuusvaatimusten mukai-

sia. Keboma on ainoa hyväksytty laitos, joka vastaa siirrettävien nosturien tarkastamisesta ja testaamisesta. Koneita koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä 14 päivänä kesäkuuta 1989 annetun neuvoston direktiivin 89/392/ETY (EYVL L 183, s. 9, jäljempänä direktiivi 89/392/ETY) mukaan testausvelvollisuus ei enää 1 päivästä tammikuuta 1993 alkaen koske nostureita, joissa on EY-merkki ja joiden mukana on direktiivin mukainen vaatimustenmukaisuusilmoitus. Nosturit on tarkastutettava Kebomalla kolme vuotta ensimmäisen käyttöönoton jälkeen ja tämän toisen tarkastuksen jälkeen joka toinen vuosi.

4 Federatie van Nederlandse Kraanverhuurbedrijven (jäljempänä FNK) on 13.3.1971 perustettu alakohtainen yhteenliittymä, joka toimii alankomaalaisten nosturivuokraamojen yleisenä kattojärjestönä. FNK:n säännöissä määrätty tavoite on valvoa erityisesti sen jäseninä olevien nosturivuokraamojen etua ja edistää jäsentensä välistä yhteydenpitoa ja yhteistyötä mahdollisimman laajasti. FNK:n jäsenet omistavat 1 552 nosturia Alankomaissa olevista 3 000 vuokranosturista. FNK:n sisäisten määräysten 3 artiklaan sisältyi 15.12.1979—28.4.1992 ehto, jonka mukaan sen jäsenten oli annettava etusija toisille jäsenille ottaessaan tai antaessaan vuokralle nostureita (jäljempänä etusijasääntö) ja sovellettava "kohtuullisia" hintoja. FNK vahvisti ja julkisti suositushinnat sekä kustannusarvioita nosturinvuokrauksesta rakennuttajille. Tämän lisäksi nosturivuokraamojen säännöllisissä kokouksissa päätettiin FNK:n jäsenten väliseen vuokraukseen sovellettavista sisäisistä hinnoista.

5 Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (jäljempänä SCK) on nosturivuokraamojen ja rakennuttajien edustajien vuonna 1985 perustama säätiö, jonka sääntömääräisenä tavoitteena on edistää ja ylläpitää nosturivuokraamojen laatua. Tätä tarkoitusta varten SCK otti käyttöön hyväksymisjärjestelmän, jossa se myöntää hyväksymistodistuksia yrityksille, jotka täyttävät lukuisat nosturivuokraamojen hallintoa ja nosturien käyttöä ja ylläpitoa koskevat edellytykset. Tämän järjestelmän avulla rakennuttajat voivat luottaa siihen, että tietty yritys täyttää edellytykset ilman että niiden tarvitsee itse tarkastaa sitä. Nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien määräysten 7 artiklan toisessa kohdassa kielletään hyväksynnän saaneita

yrityksiä vuokraamasta nostureita SCK: hon kuulumattomilta yrityksiltä (jäljempänä vuokrauskielto). Raad voor de Certificatie (hyväksymisneuvosto), joka on alankomaalainen hyväksymiselimet tunnustava viranomainen, tunnusti SCK:n ja totesi, että SCK täytti asiaa koskevat eurooppalaiset standardit (45011-sarja), joissa määritetään edellytykset, jotka hyväksymiselinten on täytettävä. Hyväksymisneuvoston hyväksymisperusteiden 2 artiklan 5 kohdan mukaan hyväksymiselimen on valvottava, että hyväksymisedellytyksiä noudatetaan myös aliurakoinnissa. Hyväksymiselimellä on käytettävänään seuraavat vaihtoehdot tämän velvoitteen täyttämiseksi: se voi itse tarkastaa aliurakoitsijat (2 artiklan 5 kohdan a 1 alakohta) tai se voi tarkastaa tunnustetun yrityksen aliurakoitsijasta tekemän tarkastuksen (2 artiklan 5 kohdan A 2 ja A 3 alakohta).

6 M. W. C. M. Van Marwijk (jäljempänä Van Marwijk) ja kymmenen muuta yhtiötä tekivät 13.1.1992 komissiolle valituksen ja hakemuksen väliaikaisista toimenpiteistä. Valittajat katsoivat, että kantajat rikkoivat EY:n perustamissopimuksen kilpailusääntöjä kieltämällä siirrettävien nostureiden vuokraamisen sellaisilta yrityksiltä, joita SCK ei ole hyväksynyt, ja määräämällä nosturien vuokrien suuruudesta.

7 SCK:n säännöistä ja nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevista määräyksistä ilmoitettiin komissiolle 15.1.1992. FNK:n säännöistä ja sisäisistä määräyksistä ilmoitettiin komissiolle 6.2.1992. Molemmissa tapauksissa haettiin puuttumattomuustodistusta tai vaihtoehtoisesti poikkeuslupaa perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla.

8 Valittajat nostivat Alankomaissa kanteen Arrondissementsrechtbank te Utrechtissa, jonka puheenjohtaja määräsi 11.2.1992 tekemällään välipäätöksellä, että FNK:n oli keskeytettävä etusijasäännön sekä suositushintoja (joita sovellettiin nosturien vuokraamisessa rakennuttajille) ja sisäisiä hintoja (joita sovellettiin nosturivuokraamojen väliseen vuokraukseen) koskevan järjestelmän soveltaminen. Arrondissementsrechtbank te Utrecht kielsi myös SCK:ta soveltamasta vuokrauskieltoa.

Tämä päätös kumottiin 9.7.1992 Gerechtshof te Amsterdamin tekemällä välipäätöksellä, jossa todettiin muun muassa, ettei ollut selvää eikä täysin varmaa, että komissio ei antaisi poikkeuslupaa kyseisille järjestelyille. SCK otti vuokrauskiellon uudelleen käyttöön Gerechtshof te Amsterdamin tekemän päätöksen julistamispäivänä. FNK sitä vastoin ilmoitti, ettei se osallistuisi enää suositushintojen eikä sisäisten hintojen vahvistamiseen.

9 Komissio antoi 16.12.1992 kantajille väitetiedoksiannon. Tässä asiakirjassa se ilmoitti kantajille, että se aikoi poistaa 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus, EYVL 1962, 13, s. 204, jäljempänä asetus N:o 17) 15 artiklan 6 kohdan nojalla saman artiklan 5 kohdassa tarkoitetun sakkoimmuniteetin.

10 Kantajat antoivat komissiolle 3.2.1993 vastauksensa väitetiedoksiantoon. Tässä vastauksessa ne pyysivät komissiota muun muassa järjestämään kuulemisen.

11 Komissio ilmoitti kantajille 4.6.1993 päivätyllä kirjeellä, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitettu menettely voitiin saattaa päätökseen vain, mikäli vuokrauskielto peruutettiin.

12 Valittajat panivat asian uudelleen vireille Arrondissementsrechtbank te Utrechtissa, jonka puheenjohtaja totesi 6.7.1993 tekemällään välipäätöksellä, ettei vuokrauskieltoa enää voitu soveltaa, koska komissio oli tällä välin ilmaissut kantansa kyseisistä määräyksistä ja koska oli ilmeistä, että komissio ei missään tapauksessa antaisi poikkeuslupaa kiellon osalta.

13 Komissio ilmoitti kantajille 29.9.1993 päivätyllä kirjeellään, että se aikoi järjestää kantajien pyytämän kuulemisen ennen perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitetun lopullisen päätöksen tekemistä, vaikka se totesi, ettei asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen osalta edellytetty tällaisen kuulemisen järjestämistä.

14 Arrondissementsrechtsbank te Utrechtin 6.7.1993 tekemä päätös pysytettiin voimassa Gerechtshof te Amsterdamin 28.10.1993 antamalla päätöksellä. Viimeksi mainittu päätös perustui erityisesti pääosastolla IV (kilpailu) toimivan Giuffridan valittajille osoittamaan päiväämättömään kirjeeseen, josta oli annettu jäljennös kantajien edustajalle. Kantajat totesivat saaneensa kirjeen tiedoksi 22.9.1993. Kirjeessä todettiin seuraavasti: "Asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen luonnos annetaan komission hyväksyttäväksi kirjallisen menettelyn yhteydessä tämän viikon lopussa, heti kun kaikki tarvittavat kieliversiot ovat saatavilla. Yksiköt, joita asia koskee, ovat jo antaneet suostumuksensa — — Yksikköni arvioi, että päätös voitaisiin antaa virallisesti tiedoksi [kantajille] vuoden 1993 lokakuun alkupuolella."

15 SCK antoi 4.11.1993 tiedotteen, jossa se ilmoitti, että vuokrauskiellon soveltaminen keskeytettiin siihen asti, kunnes komissio olisi tehnyt lopullisen päätöksen asiassa.

16 Komissio teki 13.4.1994 asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen.

17 Kantajat vaativat 3.6.1994 päivätyllä kirjeellään komissiota tekemään lopullisen päätöksen viimeistään 3.8.1994.

18 Pääosaston IV tuolloinen pääjohtaja Ehlermann ilmoitti 27.6.1994 päivätyllä kirjeellään kantajille, "ettei lopullista päätöstä ollut mitenkään mahdollista tehdä 3.8.1994 mennessä, niinkuin oli vaadittu, mutta että lopullinen päätös tehtäisiin niin pian kuin mahdollista".

19 Komissio ilmoitti 9.8.1994 päivätyllä kirjeellään vastauksena kantajien 3.8.1994 päivättyyn kirjeeseen, että joulukuussa 1992 annettu väitetiedoksianto koski ainoastaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitettua päätöstä. Se totesi, että ennen lopullista päätöstä annettaisiin uusi väitetiedoksianto, jonka jälkeen kantajilla olisi tilaisuus tulla kuulluiksi.

20 Kantajille annettiin 21.10.1994 uusi väitetiedoksianto, joka koski perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitettua menettelyä.

21 Kantajat osoittivat 21.12.1994 komissiolle vastauksensa väitetiedoksiantoon. Tässä vastauksessa ne vaativat uudestaan komissiota toimimaan viipymättä ja kieltäytyivät kuulemisesta.

22 Kantajat nostivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa 27.11.1995 vahingonkorvauskanteen (asia T-213/95). Ne tekivät erillisellä kirjelmällä välitoimihakemuksen (asia T-213/95 R). Kantajat peruuttivat viimeksi mainitun hakemuksen ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti poisti asian T-213/95 R rekisteristä 24.1.1996 antamallaan määräyksellä. Määräyksessä todettiin, että oikeudenkäyntikuluista lausutaan myöhemmin.

23 Komissio teki 29.11.1995 EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta päätöksen 95/551/EY (IV/34.179, 34.202, 34.216 — Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf ja Federatie van Nederlandse Kraanverhuurbedrijven, EYVL L 312,

s. 79, jäljempänä riidanalainen päätös). Se toteaa päätöksessä, että FNK on rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa 15.12.1979—28.4.1992 soveltamalla suositushintoja ja sisäisiä hintoja, minkä vuoksi sen jäsenten oli mahdollista ennakoida toistensa hinnoittelupolitiikka (1 artikla). Se toteaa myös, että SCK on rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa 1.1.1991—4.11.1993 (lukuun ottamatta ajanjaksoa 17.2.—9.7.1992) kieltämällä jäsenyrityksiään vuokraamasta nostureita SCK: hon kuulumattomilta yrityksiltä (3 artikla). Lisäksi komissio toteaa, että kantajien on lopetettava määräysten rikkominen heti (2 ja 4 artikla) ja määrää FNK:lle 11 500 000 ecun ja SCK:lle 300 000 ecun sakon (5 artikla).

24 Kantajat pyysivät 11.1.1996 päivätyllä kirjeellään saada tutustua asiaan liittyviin asiakirjoihin voidakseen nostaa tästä päätöksestä kanteen, mistä komissio kieltäytyi 15.1.1996 päivätyllä kirjeellään.

25 Kantajat nostivat 6.2.1996 riidanalaisesta päätöksestä kumoamiskanteen yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa (asia T-18/96). Ne tekivät tuolloin erillisellä kirjelmällä välitoimihakemuksen (asia T-18/96 R).

26 Kantajat sopivat 25.3.1996 komission kanssa vuokrauskiellon muuttamisesta siihen asti, kunnes ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antaisi tuomion asiassa T-18/96. Nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien määräysten 7 artiklan toisen kohdan muutetun sanamuodon mukaan SCK:n hyväksymät yritykset voivat käyttää vain "sellaisia nostureita, joissa on voimassa oleva hyväksymismerkki osoituksena siitä, että ne on ennakolta hyväksytty joko säätiössä tai muussa alankomaalaisessa tai ulkomaalaisessa hyväksymiselimessä, jolla on oikeus hyväksyä nosturivuokraamoja ja joka soveltaa selvästikin samoja perusteita, paitsi jos voidaan kirjallisesti näyttää toteen (telekopiot mukaan luettuna), ettei rakennuttaja ole pitänyt merkityksellisenä tilausta tehdessään, onko sen käyttämä (hyväksymisjärjestel-

män ulkopuolinen) nosturivuokraamo hyväksytty vaiko ei" (25.3.1996 päivätty komission kirje kantajille).

27 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti hylkäsi 4.6.1996 antamallaan määräyksellä välitoimihakemuksen asiassa T-18/96 R (Kok. 1996, s. II-407). Määräyksessä todettiin, että välitoimimenettelyn oikeudenkäyntikuluista päätetään myöhemmin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräyksestä tehty valitus hylättiin yhteisöjen tuomioistuimen presidentin 14.10.1996 antamalla määräyksellä (Kok. 1996, s. I-4971).

28 Kantajat pyysivät 9.7.1996 päivätyllä, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentille osoitetulla kirjeellä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta määräämään työjärjestyksen 65 artiklan b kohdan nojalla tai toissijaisesti työjärjestyksen 64 artiklan 3 kohdan d alakohdan nojalla, että ne saisivat tutustua asioita SCK ja FNK koskeviin komission asiakirjoihin, joiden numerot olivat IV/34.179, 34.202 ja 34.216, mukaan lukien komission sisäiset asiakirjat, jotka koskevat pääosastojen III (teollisuus) ja IV (kilpailu) välistä kirjeenvaihtoa näistä asioista, sekä mahdollisia muita asiakirjoja, joihin riidanalainen päätös perustuu.

29 Laajennetun neljännen jaoston puheenjohtaja hyväksyi 4.10.1996 antamallaan määräyksellä Van Marwijkin ja seitsemän muun nosturivuokraamon väliintulijoiksi tukemaan komission väitteitä asiassa T-18/96.

30 Laajennetun neljännen jaoston puheenjohtaja päätti 12.3.1997 antamallaan määräyksellä yhdistää työjärjestyksen 50 artiklan nojalla nämä kaksi asiaa suullista käsittelyä varten.

31 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (laajennettu neljäs jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa asian suullisen käsittelyn ilman edeltäviä asian selvittämistoimia. Se pyysi kuitenkin pääasian asianosaisia toimittamaan joitakin asiakirjoja ennen istuntoa.

32 Osapuolten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin kuultiin 4.6.1997 pidetyssä istunnossa.

33 Kuultuaan osapuolia tältä osin istunnossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (laajennettu neljäs jaosto) katsoo, että kyseiset kaksi asiaa on yhdistettävä myös tuomion antamista varten.

Asianosaisten väitteet

34 Asiassa T-213/95 kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— toteaa, että yhteisö on vastuussa vahingosta, joka kantajille on aiheutunut ja aiheutuu yhä komission lainvastaisen toiminnan vuoksi;

— velvoittaa yhteisön korvaamaan tämän vahingon ja määrittämään vahingon suuruuden yhdessä kantajien kanssa, ja jollei asiassa päästä yksimielisyyteen, arvioi itse vahingon suuruuden, nimettyään tarvittaessa asiantuntijan laskemaan sen täsmällisesti;

— velvoittaa yhteisön korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

35 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen;

— velvoittaa kantajat yhteisvastuullisesti korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mukaan lukien välitoimimenettelystä aiheutuneet kulut.

36 Asiassa T-18/96 kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— toteaa ensisijaisesti, että riidanalainen päätös on mitätön, koska komissio on päättänyt sen päätösosassa, että asiaan sovelletaan 85 artiklan 1 kohtaa, ja määrännyt tästä syystä kantajille sakon lausumatta mitään kantajien pyynnöstä, joka koskee perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamista;

— tai vaihtoehtoisesti toteaa, että päätös on pätemätön;

— tai vaihtoehtoisesti kumoaa päätöksen sillä perusteella, että se on perustamissopimuksen 85 artiklan, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 4 päivänä marraskuuta 1950 tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä ihmisoikeussopimus) 6 artiklan sekä yleisten oikeusperiaatteiden ja perusteluvelvollisuutta koskevan periaatteen (perustamissopimuksen 190 artikla) vastainen;

— tai vaihtoehtoisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen osittain siten, ettei kantajille määrätä sakkoja;

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut;

— toteaa, että väliintulijat vastaavat väliintulosta aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.

37 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen;

— velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

38 Väliintulijat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hyväksyy komission vaatimukset;

— velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mukaan lukien väliintulijoiden oikeudenkäyntikulut.

Vahingonkorvauskanne (asia T-213/95)

39 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 215 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettu sopimussuhteen ulkopuolinen yhteisön vastuu voi syntyä vain, jos seuraavat edellytykset täyttyvät: toimielimen moitittu toiminta on lainvastaista, vahinko on syntynyt, sekä väitetyn vahingon ja toimielimen toiminnan välillä on syy-yhteys (ks. esim. asia C-146/91, KYDEP v. neuvosto ja komissio, tuomio 15.9.1994, Kok. 1994, s. I-4199, 19 kohta ja yhdistetyt asiat T-481/93 ja T-484/93, Exporteurs in Levende Varkens ym. v. komissio, tuomio 13.12.1995, Kok. 1995, s. II-2941, 80 kohta).

1. *Lainvastaiseksi väitetty komission toiminta*

40 Kantajat vetoavat neljään kanneperusteeseen osoittaakseen, että komissio on toiminut lainvastaisesti sen menettelyn yhteydessä, jonka komissio aloitti sille 13.1.1992 tehdyn valituksen sekä kantajien 15.1.1992 ja 6.2.1992 tekemien ilmoitusten perusteella. Nämä kanneperusteet koskevat ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkomista, oikeusvarmuuden ja luottamuksensuojan periaatteiden loukkaamista ja sitä, että kantajien oikeutta tulla kuulluksi on loukattu.

Ensimmäinen kanneperuste: ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkominen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

41 Kantajat väittävät, että komissiolla on velvollisuus noudattaa ihmisoikeussopimuksen määräyksiä. Ne viittaavat tämän osalta oikeuskäytäntöön (asia 11/70, Internationale Handelsgesellschaft, tuomio 17.12.1970, Kok. 1970, s. 1125; yhdistetyt asiat 46/87 ja 227/88, Hoechst v. komissio, tuomio 21.9.1989, Kok. 1989, s. 2859 ja asia 374/87, Orkem v. komissio, tuomio 18.10.1989, Kok. 1989, s. 3283), Euroopan unionista tehdyn sopimuksen f artiklan 2 kohtaan ja edustajakokouksen, neuvoston ja komission 5.4.1977 antamaan yhteiseen julistukseen (EYVL C 103, s. 1).

42 Kantajat väittävät, että perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamista koskevaan komission hallinnolliseen menettelyyn sovelletaan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa. Yhteisöjen tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustoimikunnan oikeuskäytännöstä käy ilmi, että tätä määräystä sovelletaan hallinnollisiin riita-asioihin liittyviin menettelyihin (Stenuit v. Ranska, 1992, 14 EHRR 509 ja Niemitz v. Saksa, 1993, 16 EHRR 97).

43 Kantajat väittävät, että komissio ei ole noudattanut ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua "kohtuullista aikaa". Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että 17 kuukautta ylitti kohtuullisen ajan (asia Schouten ja Meldrum v. Alankomaat, tuomio 9.12.1994, A-sarja, nro 304). Komission koko hallinnollinen menettely kesti yli 45 kuukautta. Tästä syystä komission toiminta on selvästi ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan vastaista.

44 Kantajat väittävät, että komissio on käyttänyt väärin asetukseen N:o 17 perustuvaa menettelyä antaessaan ensimmäisen väitetiedoksiannon ainoastaan voidakseen tehdä kyseisen asetuksen 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen. Tämän

lisäksi on mahdotonta ymmärtää, miksi komissiossa on kulunut 22 kuukautta ensimmäisestä väitetiedoksiannosta siihen, kun se on antanut toisen väitetiedoksiannon, joka perustui pääasiallisesti täysin samoihin seikkoihin kuin ensimmäinenkin väitetiedoksianto. Toisen väitetiedoksiannon antaminen oli tarpeetonta, ja komission tarkoituksena olikin vain pitkittää menettelyä sen avulla.

45 Kantajien mukaan Gerechtshof te Amsterdamin 28.10.1993 tekemä päätös oli välipäätös, jonka oikeusvaikutusten oli tarkoitus ulottua vain siihen asti, kunnes komissio olisi tehnyt päätöksensä. Näissä olosuhteissa komission olisi pitänyt tehdä nopeasti lopullinen päätös. Kantajat toteavat vielä, että komission tavasta johtaa menettelyä kävi selvästi ilmi, että sille riitti, että se pyrki vaikuttamaan kansallisen tuomioistuimen ratkaisutoimintaan ja että se voi tehdä asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen. Kantajien mukaan komissio ei ole missään vaiheessa pitänyt asiaa kiireellisenä.

46 Kantajat väittävät, että ne eivät ole millään tavoin myötävaikuttaneet komission viivästykseen. Ne tekivät rakentavia ehdotuksia, jotta asiassa olisi päästy nopeasti ratkaisuun, mutta komissio hylkäsi nämä ehdotukset. Kantajat korostavat, että ne luopuivat kuulemisesta toisen väitetiedoksiannon saatuaan, jotta ne olisivat voineet nopeuttaa lopullisen päätöksen tekemistä. Komissio ei voi moittia niitä siitä, että ne ovat saattaneet asian pääosaston III käsiteltäväksi, sillä tämä pääosasto on komission toimivaltainen osasto hyväksymispolitiikkaa koskevissa asioissa. Pääosaston III osallistuminen asian käsittelyyn olisi ollut tarpeen, vaikka kantajat eivät olisi sitä pyytäneet. Kantajat toteavat myös, ettei niitä voida moittia siitä, että ne saattoivat asian Euroopan unionissa olevan Alankomaiden pysyvän edustuston ja hyväksymisneuvoston käsiteltäväksi, koska tähän ei kulunut kahta viikkoa kauempaa (13.—27.10.1993).

47 Kohtuullisen ajan ylittämistä ei voida missään tapauksessa perustella asian vaikeusasteella (em. asiassa Schouten ja Meldrum v. Alankomaat annettu tuomio). Kantajat toteavat päätösluonnoksen suomen- ja ruotsinkielisen käännöksen puuttumisen

vuoksi aiheutuneesta viivästyksestä, että kohtuullisen ajan ylittämistä ei voida perustella vetoamalla rakenteellisista seikoista johtuviin viiveisiin (asia Buchholz, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 6.5.1981, A-sarja, nro 42).

48 Komissio vastaa tähän, että arvioitaessa jonkin menettelyn keston kohtuullisuutta on otettava huomioon kaikki asiaan liittyvät seikat. Merkitystä ei ole pelkästään komission toiminnalla, vaan myös kantajien toiminnalla, samoin kuin asian vaikeusasteella ja kaikilla muilla erityisillä seikoilla. Komissio myöntää, ettei se ole pitänyt asiaa kiireellisenä vuoden 1992 tammikuun ja heinäkuun välillä, koska asia oli vireillä myös alankomaalaisessa tuomioistuimessa ja koska yhteisön oikeuden rikkominen oli lakannut Arrondissementsrechtbank te Utrechtin 11.2.1992 tekemän päätöksen julistamisen jälkeen (ks. näin asia T-24/90, Automec v. komissio, tuomio 18.9.1992, Kok. 1992, s. II-2223, 77 ja 85 kohta). Komissio nopeutti asian tutkimista Gerechtshof te Amsterdamin tehtyä 9.7.1992 päätöksen, jonka seurauksena SCK saattoi ottaa vuokrauskiellon uudelleen käyttöön (ks. edellä 8 kohta).

49 Komissio toteaa, että asiakirjojen alustavan tutkimisen perusteella oli ilmeistä, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan soveltamisen edellytykset täyttyivät. Komissio antoi kantajille viiden kuukauden kuluttua Gerechtshof te Amsterdamin tekemän päätöksen jälkeen väitetiedoksiannon kyseisen artiklan soveltamiseksi (16.12.1992 päivätty väitetiedoksianto, ks. edellä 9 kohta).

50 Komissio toteaa vielä, että kun asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla tehty päätösluonnos oli valmis, pääosasto III pyysi pääosastoa IV järjestämään päätösluonnosta koskevan kokouksen ennen kuin se esitettäisiin komissaarien kollegiolle. Pääosaston III osallistuminen asiaan oli pääasiallinen syy asiakirja-aineiston käsittelyn viivästymiseen tätä seuranneiden kuukausien aikana, ja se oli suora seuraus kantajien menettelystä. Asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitettu päätös tehtiin vihdoin 13.4.1994.

51 Komissio antoi kantajille 21.10.1994 väitetiedoksiannon tehdäkseen asiassa lopullisen päätöksen. Asetuksen N:o 17 3 artiklan ja 15 artiklan 2 kohdan nojalla tehty päätös poikkeaa komission mukaan 15 artiklan 6 kohdan nojalla tehdystä päätöksestä sen tavoitteen ja oikeusvaikutusten osalta. Pääosasto IV teki päätösluonnoksen jo kuukauden kuluttua siitä, kun se oli saanut kantajien vastauksen toiseen väitetiedoksiantoon. Suomen ja Ruotsin liityttyä Euroopan unioniin 1.1.1995 suomen- ja ruotsinkieliset käännökset viivästyivät kuitenkin pahasti. Komissio teki riidanalaisen päätöksen lopulta 29.11.1995.

52 Komission mukaan sitä ei siis voida moittia siitä, että se olisi loukannut kohtuullisen *ajan noudattamista koskevaa periaatetta hallinnollisen menettelyn aikana.*

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

53 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusoikeudet ovat olennainen osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamisen yhteisöjen tuomioistuin varmistaa (ks. mm. 28.3.1996 annettu yhteisöjen tuomioistuimen lausunto 2/94, Kok. 1994, s. I-1759, 33 kohta ja asia C-299/95, Kremzow, tuomio 29.5.1997, s. I-2629, 14 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottavat huomioon tältä osin jäsenvaltioiden yhteiset valtiosääntöoikeudelliset perinteet ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset, joiden tekemiseen jäsenvaltiot ovat osallistuneet tai joihin ne ovat liittyneet. Ihmisoikeussopimuksella on tältä osin erityinen merkitys (asia 222/84, Johnston, tuomio 15.5.1986, Kok. 1986, s. 1651, 18 kohta ja em. asia Kremzow, tuomion 14 kohta). Lisäksi Euroopan unionista tehdyn sopimuksen f artiklan 2 kohdassa määrätään, että "unioni pitää arvossa yhteisön oikeuden yleisinä periaatteina perusoikeuksia, sellaisina kuin ne taataan [ihmisoikeus]sopimuksessa ja sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioiden yhteisessä valtiosääntöperinteessä".

54 Kantajat väittävät, että riidanalaista päätöstä, joka on tehty 29.11.1995 Van Marwijkin ym. 13.1.1992 komissiolle tekemän valituksen ja SCK:n 15.1.1992 ja FNK:n 6.2.1992 tekemien ilmoitusten (ks. edellä 6 ja 7 kohta) seurauksena, ei ole tehty ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla "kohtuullisen ajan kuluessa"; tämän artiklan mukaan "jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa — —".

55 Kun asianosainen pyytää komissiolta puuttumattomuustodistusta asetuksen N:o 17 2 artiklan nojalla tai tekee saman asetuksen 4 artiklan 1 kohdan nojalla ilmoituksen saadakseen poikkeusluvan, komissio ei voi lykätä kannanottoaan loputtomasti. Oikeusvarmuuden ja riittävän oikeussuojan varmistamiseksi komission on kohtuullisessa ajassa tehtävä päätös tai lähetettävä hallinnollinen kirje, jos tällaista kirjettä on pyydetty. Silloin kun komissiolle on tehty asetuksen N:o 17 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu hakemus, jossa ilmoitetaan perustamissopimuksen 85 artiklan ja/tai 86 artiklan rikkomisesta, sen on määriteltävä kohtuullisessa ajassa lopullinen kantansa valitukseen (asia C-282/95 P, Guérin automobiles v. komissio, tuomio 18.3.1997, Kok. 1997, s. I-1503, 38 kohta).

56 Se, että komission on tehtävä kohtuullisessa ajassa hallinnollisen menettelyn päätteeksi kilpailupolitiikkaa koskevat päätökset, on yhteisön oikeuden yleinen oikeusperiaate (ks. valituksen hylkäämisestä em. asia Guérin automobiles v. komissio, tuomion 38 kohta; valtion tuesta asia 120/73, Lorenz, tuomio 11.12.1973, Kok. 1973, s. 1471, 4 kohta; asia 223/85, RSV v. komissio, tuomio 24.11.1987, Kok. 1987, s. 4617, 12—17 kohta). Tästä syystä on tutkittava, onko komissio loukannut esillä olevassa asiassa kohtuullisen ajan noudattamista koskevaa yhteisön oikeuden yleistä oikeusperiaatetta riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltäneen menettelyn kuluessa, ilman että on tarpeen lausua, voidaanko ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohtaa sellaisenaan soveltaa komission kilpailupolitiikkaa koskeviin hallinnollisiin menettelyihin.

57 Kyseessä oleva hallinnollinen menettely kesti yhteensä noin 46 kuukautta. Kuten komissio on kuitenkin todennut, hallinnollisen menettelyn keston kohtuullisuutta on arvioitava tapauskohtaisesti ja arvioinnissa on otettava huomioon muun muassa asiayhteys, komission käyttämät eri menettelyvaiheet, asianosaisten toiminta menettelyn aikana, asian vaikeusaste sekä asian merkitys eri osapuolille (ks. vastaavasti asia Erkner, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.4.1987, A-sarja, nro 117, s. 62, 66 kohta; asia Milasi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.6.1987, A-sarja, nro 119, s. 46, 15 kohta ja em. asia Schouten v. Alankomaat, s. 25, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 63 kohta).

58 Esillä olevan asian asiayhteydestä on todettava ensinnäkin, että FNK:n sisäisiin määräyksiin sisältyi jo 15.12.1979 lähtien ehto, jonka mukaan yhteenliittymän jäsenten oli annettava etusija toisille jäsenille ottaessaan tai antaessaan vuokralle nostureita sekä sovellettava kohtuullisia hintoja (sisäisten määräysten 3 artiklan a ja b kohta). SCK:n antamien nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien määräysten ehto, jota riidanalainen päätös koskee, eli vuokrauskielto (7 artiklan toinen luetelmakohta) tuli voimaan 1.1.1991. Kantajat eivät selvästikään ole katsoneet tarpeelliseksi pyytää komission kannanottoa säännöistään tai määräyksistään ennen kuin Van Marwijk ja kymmenen muuta yritystä olivat tehneet komissiolle valituksen 13.1.1992. SCK:n säännöistä ja nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevista määräyksistä tehtiin komissiolle ilmoitus vasta 15.1.1992 ja FNK:n säännöistä ja sisäisistä määräyksistä 6.2.1992.

59 Valituksen ja ilmoitusten jättämisen sekä toisaalta riidanalaisen päätöksen välillä kulunut 46 kuukauden pituinen aika muodostuu eri menettelyvaiheista. Tutkittuaan valituksen ja ilmoitukset komissio antoi 16.12.1992 väitetiedoksiannon voidakseen tehdä asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen, jonka se teki 13.4.1994. Tämän jälkeen se antoi uuden väitetiedoksiannon 21.10.1994 voidakseen tehdä riidanalaisen päätöksen, jonka se teki 29.11.1995.

60 Seuraavaksi on arvioitava kunkin menettelyvaiheen keston kohtuullisuutta.

61 Komissio antoi ensimmäisen väliaikaisen kannanottonsa 16.12.1992 päivätyssä väitetiedoksiannossa. Tämä ensimmäinen menettelyvaihe kesti noin 11 kuukautta, mitä on pidettävä kohtuullisena ja jopa lyhyenä, kun otetaan huomioon kaikki asiaan liittyvät seikat. On korostettava, että komissio tutki tuolloin samanaikaisesti kantajien tekemiä ilmoituksia sekä Van Marwijkin ja muiden yritysten tekemää valitusta, joka koski juuri kantajien ilmoittamia toimia. Tämän lisäksi komissio saattoi perustellusti katsoa, ettei kantajien sen käsiteltäväksi saattama asia ollut kiireellinen. Kantajat eivät itsekään olleet vaatineet ilmoituksissaan, että niiden asia olisi pitänyt käsitellä kiireellisenä, vaikka lomakkeessa A/B olevan liitteen (joka on liitetty 3 päivänä toukokuuta 1962 annettuun komission asetukseen N:o 27 (neuvoston asetuksen N:o 17 ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) [Hakemusten ja ilmoitusten muoto, sisältö ja muut yksityiskohdat], joka on myöhemmin korvattu 21 päivänä joulukuuta 1994 annetulla komission asetuksella (EY) N:o 3385/94) 7.4 kohdassa kehotetaan asianosaisia ilmoittamaan, miten kiireellinen asia on. Tämän lisäksi ilmoitettu toiminta, jonka osalta komissio katsoi, ettei sille voitu myöntää perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla poikkeuslupaa, oli keskeytynyt noin viiden kuukauden ajaksi 11.2.1992—9.7.1992 (ks. edellä 8 kohta) valittajien nostettua kanteen alankomaalaisessa tuomioistuimessa.

62 Joulukuun 16 päivänä 1992 päivätyn väitetiedoksiannon ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla 13.4.1994 tehdyn päätöksen välillä kulunut noin 16 kuukauden pituinen aika oli myös täysin kohtuullinen. Kantajien edustaja on lisäksi myöntänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnossa, että SCK vaati ensimmäistä kertaa vasta komissiolle 21.10.1993 lähettämässään kirjeessä (joka oli osoitettu pääosastossa IV toimivalle Dubois'lle), että asia oli käsiteltävä nopeasti ja kiireellisenä. FNK ei esittänyt tällaisia vaatimuksia ennen kuin komissio oli tehnyt päätöksen 13.4.1994. FNK vaati ensimmäistä kertaa edustajansa komissiolle osoittamassa vaatimuskirjeessä, että asia oli käsiteltävä kiireellisenä. Kantajat eivät ole myöskään kiistäneet sitä, että juuri samaan aikaan kun SCK pyysi ensimmäisen kerran pääosastoa IV käsittelemään asiaa kiireellisenä, kantajat pyysivät,

että pääosasto III osallistuisi asian käsittelyyn pääosastossa IV, jotta niiden poikkeuslupahakemus hyväksyttäisiin (ks. erityisesti kantajien edustajan III. B.3-yksikön päällikölle McMillanille 5.10.1993 osoittama kirje). Vaikka tällainen menettely onkin täysin perusteltua, kantajien on täytynyt käsittää, että niiden pyyntö siitä, että pääosasto III osallistuisi asian käsittelyyn, hidastaisi menettelyn kulkua myös, koska pääosastoa III ei ollut kuultu perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaan perustuvassa poikkeuslupamenettelyssä tai perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaan perustuvassa menettelyssä kilpailusääntöjen rikkomisen toteamiseksi.

63 Menettelyn seuraavassa vaiheessa komissio antoi kantajille väitetiedoksiannon voidakseen tehdä riidanalaisen päätöksen. Väitetiedoksianto annettiin 21.10.1994 eli kuusi kuukautta asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla tehdyn päätöksen jälkeen.

64 Kuuden kuukauden pituista aikaa ei voida pitää kohtuuttomana.

65 Kantajat väittävät kuitenkin, että toisen väitetiedoksiannon antaminen oli tarpeetonta ja että komission tarkoituksena olikin vain pitkittää menettelyä sen avulla. Tätä väitettä ei voida hyväksyä. Ensinnäkin näillä kahdella väitetiedoksiannolla oli aivan erilainen tarkoitus. Ensimmäinen väitetiedoksianto koski asetuksen N:o 17 15 artiklan 5 kohdassa tarkoitetun sakkoimmuniteetin poistamista saman artiklan 6 kohdan nojalla, kun taas toisen väitetiedoksiannon tarkoituksena oli valmistella päätöstä, jolla todetaan kilpailusääntöjen rikkominen ja määrätään asetuksen N:o 17 3 artiklan 1 kohdassa ja 15 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu sakko. Toisaalta toisessa väitetiedoksiannossa esitettiin väitteitä, jotka koskivat kaikkia riidanalaisessa päätöksessä todettuja rikkomisia eli vuokrauskieltoa sekä suositushintoja ja sisäisiä hintoja, kun taas ensimmäisessä väitetiedoksiannossa tarkasteltiin ainoastaan vuokrauskieltoa perustamissopimuksen 85 artiklan perusteella. On todettava, että asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohdassa ja neuvoston asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY (EYVL 1963, 127, s. 2268) 2 ja

4 artiklassa, joissa sovelletaan puolustautumisoikeuksien noudattamisen periaatetta, edellytetään, että yrityksille, joita menettely kilpailusääntöjen rikkomisen toteamiseksi koskee, on hallinnollisen menettelyn kuluessa annettava mahdollisuus esittää kantansa kaikista päätöksessä esitetyistä väitteistä (asia 85/76, Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, 9 kohta; yhdistetyt asiat T-10/92, T-11/92, T-12/92 ja T-15/92, tuomio 18.12.1992, Kok. 1992, s. II-2667, 39 kohta ja yhdistetyt asiat T-39/92 ja T-40/92, CB ja Europay v. komissio, tuomio 23.2.1994, Kok. 1994, s. II-49, 47 kohta). Komission oli siis annettava kantajille toinen väitetiedoksianto sekä siksi, että näillä kahdella väitetiedoksiannolla oli erilainen tavoite, että myös siksi, että riidanalaisessa päätöksessä esitetään väite, jota ei ollut mainittu ensimmäisessä väitetiedoksiannossa. Toisin sanoen jos komissio ei olisi antanut toista väitetiedoksiantoa, riidanalaista päätöstä tehtäessä olisi selvästi rikottu kantajien puolustautumisoikeuksia.

66 Komissio teki lopullisen päätöksensä 29.11.1995 eli noin 11 kuukauden kuluttua siitä, kun se oli saanut 21.12.1994 kantajien vastauksen toiseen väitetiedoksiantoon. Riippumatta asianosaisten kirjelmissään esittämistä eri kieliversioihin liittyvistä ongelmista, komission ei voida katsoa loukanneen kohtuullisen ajan noudattamista koskevaa periaatetta kilpailupolitiikkaa koskevan hallinnollisen menettelyn yhteydessä sillä perusteella, että saatuaan vastauksen väitetiedoksiantoon sillä on kulunut 11 kuukautta siihen, että se on valmistellut lopullisen päätöksen kaikilla yhteisön virallisilla kielillä.

67 Kantajien sen väitteen osalta, että komissio ei ole missään vaiheessa käsitellyt asiaa kiireellisenä ja että se on katsonut riittäväksi vaikuttaa kansallisen tuomioistuimen ratkaisutoimintaan ja tehdä asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen, on todettava, että komissiolla on valta päättää sen käsiteltäväksi saatettujen asioiden kiireellisyysjärjestyksestä (em. asia Automec v. komissio, tuomion 77 kohta). Lisäksi jos se katsoo, ettei sille ilmoitetuille menettelytavoille voida myöntää poikkeuslupaa perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla, se voi arvioidessaan ilmoituksen kiireellisyyttä ottaa huomioon sen, että kansallinen tuomioistuin on jo määrännyt, että rikkomiset on lopetettava.

68 Kantajien istunnossa esittämään väitteeseen asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla tehdyn päätöksen pysyvistä haittavaikutuksista on vastattava, että yhteisöjen tuomioistuin on todennut yhdistetyissä asioissa 8/66, 9/66, 10/66 ja 11/66, Cimenteries CBR ym. vastaan komissio, 15.3.1967 antamassaan tuomiossa (Kok. 1967, s. 93 ja 118), että tällaista päätöstä koskeva kumoamiskanne voidaan ottaa tutkittavaksi muun muassa sillä perusteella, että "jos väliaikainen toimenpide ei olisi tuomioistuinvalvonnan alainen, —— toimenpiteen käytännön vaikutus olisi näin ollen se, ettei komission tarvitsisi tehdä lopullista päätöstä, koska pelkkä sakon uhka olisi riittävän tehokas" [1]. Esillä olevassa asiassa kantajat eivät voi vedota asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla 13.4.1994 tehdyn päätöksen mahdollisiin pysyviin haittavaikutuksiin, koska ne eivät ole nostaneet siitä kumoamiskannetta.

69 Kaikkien edellä esitettyjen seikkojen perusteella on todettava, että komissio on noudattanut riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltäneen hallintomenettelyn kuluessa kohtuullisen ajan noudattamista koskevaa periaatetta.

70 Tämän vuoksi ensimmäinen kanneperuste on hylättävä.

Toinen kanneperuste: oikeusvarmuuden periaatteen loukkaaminen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

71 Kantajat toteavat, että niille on ollut 45 kuukauden ajan epäselvää, myönnetäänkö niille niiden pyytämä poikkeuslupa. Ne väittävät lisäksi, että oikeusvarmuuden periaate on entistäkin ehdottomampi tapauksessa, jossa säännöksillä voi olla taloudellisia vaikutuksia (asia 325/85, Irlanti v. komissio, tuomio 15.12.1987, Kok. 1987, s. 5041, 18 kohta). Asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla tehdyllä päätöksellä ei voida saada aikaan samaa oikeusvarmuutta kuin lopullisella päätöksellä (em. asiassa Cimenteries CBR ym. vastaan komissio annettu tuomio). Kantajien mukaan

1 — Lainaus suomennettu yhteisöjen tuomioistuimessa, koska päätöksen suomenkielinen käännös on epätarkka.

ei ole myöskään selvää, miksi komissio on väittänyt, että kantajat voivat luottaa asemaansa alankomaalaisten tuomioistuinten tehtyä päätöksensä, kun näitä päätöksiä oli tarkoitus soveltaa ainoastaan väliaikaisesti siihen asti, kunnes komissio olisi tehnyt lopullisen päätöksensä. Lisäksi Gerechtshof te Amsterdamin 28.10.1993 tekemä päätös perustui erityisesti Giuffridan syyskuussa 1993 lähettämään kirjeeseen (ks. edellä 14 kohta), johon sisältyi virheellinen toteamus, jonka mukaan "yksiköt, joita asia koskee, o[li]vat jo antaneet suostumuksensa". Pääosasto III ei kantajien mukaan kuitenkaan vielä kyseisenä ajankohtana ollut ottanut asiaan kantaa.

72 Komissio kiistää, että kantajilla olisi voinut olla epäselvyyttä oikeudellisesta asemastaan 45 kuukauden ajan. Se viittaa tämän osalta Arrondissementsrechtbank te Utrechtin 6.7.1993 tekemään päätökseen. Komissio toteaa vastauksessaan vielä, että 16.12.1992 annettu väitetiedoksianto ja 4.6.1993 päivätty kirje (ks. edellä 9 ja 11 kohta) olivat kantajille selvä merkki komission suhtautumisesta mahdollisen poikkeusluvan myöntämiseen. Komissio toteaa lisäksi, että Giuffridan syyskuussa 1993 lähettämään kirjeeseen sisältyvä ilmaisu "yksiköt, joita asia koskee" kattoi vain pääosaston IV ja komission oikeudellisen yksikön. Pääosasto III on osallistunut menettelyyn vasta kantajien tehtyä tätä koskevan nimenomaisen pyynnön. Pääosaston III osallistuminen menettelyyn sai aikaan sen, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitettu päätös tehtiin joitakin kuukausia myöhemmin kuin mitä Giuffrida oli kohtuudella voinut odottaa 22.9.1993.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

73 Kyseinen kanneperuste jakautuu kahteen osaan.

74 Kanneperusteen ensimmäinen osa koskee sitä, onko komissiolla oikeusvarmuuden periaatteen mukaan velvollisuus tehdä päätös kohtuullisessa ajassa tapauksessa, jossa sille on ilmoitettu sopimuksista asetuksen N:o 17 2 ja/tai 4 artiklan 1 kohdan nojalla. Tällä tavalla ilmaistuna tämä kanneperuste koskee samaa asiaa kuin ensimmäinen kanneperuste ja se on hylättävä samoista syistä.

75 Kanneperusteen toisessa osassa kantajat väittävät, että Giuffridan syyskuussa 1993 lähettämään kirjeeseen (ks. edellä 14 kohta) sisältyi virheellinen toteamus, jonka mukaan "yksiköt, joita asia koskee, o[li]vat jo antaneet suostumuksensa". Tämä väite on esitetty myös kolmannessa kanneperusteessa, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista. Se on hylättävä jäljempänä 82 kohdassa esitetyillä perusteilla.

76 Tästä seuraa, että oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste on hylättävä.

Kolmas kanneperuste: luottamuksensuojan periaatteen loukkaaminen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

77 Kantajat väittävät, että komissio on antanut lupauksia, jotka ovat osoittautuneet perusteettomiksi. Ne viittaavat ensinnäkin Giuffridan kirjeeseen (ks. edellä 14 kohta), jossa todettiin syyskuussa 1993, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitettu päätös tehtäisiin viipymättä. Ne vetoavat tämän lisäksi Ehlermannin 27.6.1994 päivättyyn kirjeeseen (ks. edellä 18 kohta), jonka mukaan päätös tehtäisiin niin pian kuin mahdollista. Koska Gerechtshof te Amsterdam nojautui 28.10.1993 tekemässään päätöksessä komission lupauksiin, joiden mukaan komissio aikoi tehdä päätöksensä viipymättä, kantajat väittävät tämän perusteella, että niillä oli perusteltu syy olettaa, että komissio täyttäisi lupauksensa.

78 Kantajat toteavat vastauksessaan lisäksi Giuffridan kirjeestä, että pääosasto III vastaa hyväksymispolitiikasta ja että esillä oleva asia on komission mukaan ensimmäinen tapaus, jossa 85 artiklaa sovelletaan tällaiseen hyväksymisjärjestelmään. Kantajat väittävät tästä syystä, että kirjeen laatimishetkellä ainakaan yksi "yksikkö, jota asia koski", eli pääosasto III, ei ollut antanut suostumustaan. Kun otetaan huo-

mioon, mikä vaikutus kyseisellä kirjeellä on ollut Gerechtshof te Amsterdamin tekemään päätökseen, on todettava, että komissio on virheellisillä toteamuksillaan loukannut luottamuksensuojan periaatetta.

79 Komissio vastaa tähän, ettei 22.9.1993 päivätyssä kirjeessä ole annettu väärää kuvaa tuolloisesta tilanteesta. Se viittaa tämän osalta edellä 72 kohdassa esitettyihin väitteisiin. Se toteaa myös, ettei sen 27.6.1994 päiväämään kirjeeseen sisälly mitään virheellisiä tietoja.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

80 Perustellun luottamuksen käsite edellyttää asianomaisella olevan odotuksia, jotka perustuvat yhteisön toimielinten antamiin selviin lupauksiin (asia T-465/93, Consorzio gruppo di azioni locale "Murgia Messapica" v. komissio, tuomio 19.5.1994, Kok. 1994, s. II-361, 67 kohta ja asia T-195/95, Guérin Automobiles v. komissio, määräys 11.3.1996, Kok. 1996, s. II-171, 20 kohta).

81 Esillä olevassa asiassa kantajat vetoavat komission kahteen kirjeeseen, joihin on niiden mukaan sisältynyt perusteettomiksi osoittautuneita lupauksia.

82 Giuffridan kirje on laadittu joko 21. tai 22.9.1993. Se on vastaus 21.9.1993 päivättyyn valittajien kirjeeseen, ja kantajat ovat todenneet saaneensa sen tiedoksi 22.9.1993. Kirjeessä todettiin, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen luonnos annettaisiin komissaarien kollegion hyväksyttäväksi seuraavalla viikolla ja että komissio antaisi päätöksen virallisesti tiedoksi kantajille vuoden 1993 lokakuun alkupuolella. Vaikka voitaisiinkin katsoa, että tähän kirjeeseen sisältyy selviä lupauksia, joiden mukaan komissio tekisi päätöksen niin pian

kuin mahdollista, kantajat eivät kuitenkaan kiistä sitä, että saatuaan kirjeen tiedoksi ne pyysivät pääosastoa III osallistumaan pääosastossa IV käsiteltävänä olevaan asiaan (ks. erityisesti kantajien edustajan III. B.3-yksikön päällikölle McMillanille 5.10.1993 osoittama kirje, jossa viitataan McMillanin ja kantajien edustajan väliseen keskusteluun 28.9.1993). Näiden seikkojen vuoksi kantajat eivät ole voineet odottaa, että komissio olisi noudattanut 22.9.1993 päiväämässään kirjeessä antamiaan lupauksia.

83 Ehlermannin 27.6.1994 päivätyssä kirjeessä ilmoitettiin, että pääosastossa IV lopullisen päätöksen tekemistä kyseisessä asiassa pidettiin kiireellisenä. Kun otetaan huomioon tällaisen toteamuksen yleinen luonne, ei voi olla kyse komission selvistä lupauksista, joiden perusteella kantajilla olisi voinut olla perusteltuja odotuksia niiden asiaa koskevan lopullisen päätöksen tekemisen ajankohdasta. Joka tapauksessa komissio vahvisti Ehlermannin kirjeen todenperäisyyden antaessaan 21.10.1994 väitetiedoksiannon, joka koski lopullisen päätöksen tekemistä.

84 Tästä seuraa, että myös kolmas kanneperuste on hylättävä.

Neljäs kanneperuste: oikeutta tulla kuulluksi on loukattu

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

85 Kantajat toteavat, että ne ovat pyytäneet useaan kertaan saada tulla kuulluiksi asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen tekemiseen johtaneen menettelyn kuluessa. Ne väittävät, että koska komissio ei ole hyväksynyt niiden

pyyntöjä, se on loukannut kantajien puolustautumisoikeuksia. Kantajat toteavat, että puolustautumisoikeuksien suojaaminen edellyttää, että ne voivat vastata suullisessa menettelyssä, jossa on varmistettu kaikki muodolliset takeet, toisaalta sellaisiin uusiin seikkoihin, joita on voinut tulla esiin hallinnollisen menettelyn kuluessa, ja toisaalta siihen, että komissio on kieltäytynyt sovitteluratkaisusta. Kantajien intressillä tällaiseen kuulemiseen voitiin niiden mukaan perustella menettelyn mahdollinen viivästyminen ainakin asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen tekemistä edeltävänä aikana.

86 Komissio vastaa tähän, että se on antanut kantajille tilaisuuden ilmaista kantansa komission väitteistä. Siksi kysymyksessä ei voi olla puolustautumisoikeuksien loukkaaminen. Koska missään säädöksessä ei todeta, että yrityksiä tai yhteenliittymiä, joita asia koskee, on kuultava suullisesti ennen kuin komissio tekee asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen, eikä asiaan liity mitään sellaista erityistä seikkaa, jonka perusteella puolustautumisoikeudet olisi tässä tapauksessa voitu tehokkaasti taata ainoastaan kuulemisella, komissio ei ole ollut velvollinen kuulemaan kantajia suullisesti, koska se oli tiedustellut kirjallisesti niiden näkemyksiä asiasta.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

87 Kantajat ovat väittäneet, että niiden kärsimä vahinko johtui siitä, että komissio ei ollut vielä kannetta nostettaessa tehnyt lopullista päätöstä kantajien tekemistä ilmoituksista, ja tästä syystä niille oli melkein neljän vuoden ajan epäselvää, olivatko niiden ilmoittamat säännöt ja määräykset yhteensopivia yhteisön oikeuden kanssa. Komission toiminnan seurauksena oli, että hyväksymisneuvosto uhkasi peruuttaa SCK:lle myönnetyn hyväksynnän, että nosturivuokraamot eivät noudattaneet FNK:n yleisiä ehtoja yhtä tunnollisesti kuin ennen ja että kantajien hyvä maine kärsi.

88 On todettava, että kyseisessä kanneperusteessa moitittu komission toiminta eli se, ettei komissio ole järjestänyt kuulemista ennen kuin se on tehnyt asetuksen

N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen, ei ole voinut aiheuttaa kanteessa väitettyä vahinkoa tai vakavoittaa sitä.

89 Esillä olevalla kanneperusteella ei siis ole mitään yhteyttä vahinkoon.

90 Lisäksi se koskee ainoastaan sitä, onko asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla 13.4.1994 tehty päätös lainmukainen. Nyt esillä olevassa kanteessa vaaditaan kuitenkin korvausta vahingosta, jota on aiheutunut siitä, ettei lopullista päätöstä ole tehty kohtuullisessa ajassa, eikä siitä, että 13.4.1994 tehty päätös olisi ollut lainvastainen, eivätkä kantajat sitä paitsi ole riitauttaneet kyseistä päätöstä sitä varten varatun määräajan kuluessa.

91 Tästä syystä neljäs kanneperuste on hylättävä.

92 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, ettei kanneperusteiden tutkimisen perusteella ole ilmennyt sellaisia seikkoja, joiden vuoksi komission toiminta olisi ollut lainvastaista siten, että yhteisö olisi vastuussa vahingosta.

93 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo kuitenkin, että sen on tutkittava vielä sitä, onko lainvastaiseksi väitetyn toiminnan ja kantajien väittämän vahingon välillä syy-yhteyttä.

2. *Syy-yhteys*

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

94 Kantajat väittävät, että komissio on vastuussa niille aiheutuneesta vahingosta. Ne väittävät, että on vaarana, että SCK menettää sille myönnetyn hyväksynnän, koska hyväksymisneuvosto katsoo, että vuokrauskielto on ainoa keino täyttää hyväksymisperusteet, kun taas kyseisen vuokrauskiellon soveltaminen keskeytettiin nimenomaan siihen asti, kunnes riidanalainen päätös olisi tehty. Komission toiminta on vaikuttanut haitallisesti erityisesti FNK:n maineeseen ja yleisiin ehtoihin. Kantajat väittävät vastauskirjelmässään vielä, että Gerechtshof te Amsterdam on antanut komission virheellisten toteamusten perusteella välipäätöksen vuokrauskiellon keskeyttämisestä siihen asti, kunnes komissio olisi tehnyt lopullisen päätöksensä (ks. edellä 14 kohta). Ne väittävät, että koska komissio on kohtuuttoman pitkään ollut toimimatta, Gerechtshof te Amsterdamin 28.10.1993 tekemä päätös on ollut voimassa huomattavasti kauemmin kuin mitä kansallinen tuomioistuin oli tarkoittanut.

95 Komissio vastaa tähän, ettei komission toiminnan ja vuokrauskiellon pitkäaikaisen keskeyttämisen välillä ole välitöntä ja välttämätöntä syy-yhteyttä. Komissio toteaa, että vuokrauskiellon keskeyttämisestä turvaamistoimena määräsi kansallinen tuomioistuin, eikä komissio. Jos SCK katsoi, etteivät turvaamistoimet olleet tietyn ajan kuluttua enää perusteltuja, koska komission lopullisen päätöksen tekeminen kesti odotettua kauemmin, SCK:n olisi pitänyt pyytää kansallista tuomioistuinta peruuttamaan turvaamistoimet tai muuttamaan niitä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

96 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdalla on välittömiä oikeusvaikutuksia yksityisten oikeussubjektien välisissä suhteissa ja sillä luodaan näille oikeussubjek-

teille välittömiä oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojattava (ks. esim. asia C-234/89, Delimitis, tuomio 28.2.1991, Kok. 1991, s. I-935, 45 kohta).

97 Soveltaessaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa Gerechtshof te Amsterdam kielsi 28.10.1993 tekemällään päätöksellä SCK:ta soveltamasta vuokrauskieltoa (SCK:n nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien määräysten 7 artiklan toinen kohta). Vaikka olisikin totta, että komission kannanotto — eli tarkemmin sanottuna Giuffridan syyskuussa 1993 lähettämä kirje (ks. edellä 14 kohta), jossa todettiin, että komissio aikoi tehdä asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen — vaikutti Gerechtshof te Amsterdamin tekemään päätökseen, tämä kannanotto ei kuitenkaan sitonut kansallista tuomioistuinta. Giuffridan tästä kiellosta tekemä arviointi oli luonteeltaan vain tosiseikka, jonka Gerechtshof te Amsterdam saattoi ottaa huomioon tutkiessaan sitä, oliko kanteen kohteena oleva menettely perustamissopimuksen 85 artiklan mukainen (yhdistetyt asiat 253/78, 1/79, 2/79 ja 3/79, Giry ja Guerlain ym., tuomio 10.7.1980, Kok. 1980, s. 2327, 13 kohta ja asia T-575/93, Koelman v. komissio, tuomio 9.1.1996, Kok. 1996, s. II-1, 43 kohta). Kuten käy ilmi riidanalaisesta päätöksestä nostettua kumoamiskannetta koskevasta arvioinnista, komission hallinnollisen menettelyn kuluessa tekemä kannanotto, jonka se on sittemmin toistanut riidanalaisessa päätöksessä, perustuu myös perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan virheettömään tulkintaan. Se, että SCK:lla on ollut vaara menettää sille myönnetty hyväksyntä, johtui siitä, että SCK oli määrätty lopettamaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen. Komissio ei voi olla vastuussa tällaisesta "vahingosta".

98 Kantajat eivät selvitä, miten komission toiminta olisi vaikuttanut FNK:n maineeseen ja yleisiin ehtoihin, vaikka vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kantajien on näytettävä toteen toimielimen tekemän virheen ja väitetyn vahingon välillä oleva syy-yhteys (ks. esim. yhdistetyt asiat C-363/88 ja C-364/88, Finsider ym. v. komissio, tuomio 30.1.1992, Kok. 1992, s. I-359, 25 kohta ja asia T-168/94, Blackspur ym. v. neuvosto ja komissio, tuomio 18.9.1995, Kok. 1995, s. II-2627, 40 kohta). Hallinnollisessa menettelyssä on asetettu kyseenalaiseksi vain FNK:n ne menettelytavat, jotka koskevat suositushintoja ja sisäisiä hintoja sekä niin kutsuttua etusijasääntöä, jonka mukaan FNK:n jäsenten oli annettava etusija toisille jäsenille

ottaessaan tai antaessaan vuokralle nostureita (FNK:n sisäisten määräysten 3 artiklan a ja b kohta). Kantajat ovat kuitenkin todenneet hallinnollisen menettelyn ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjallisen sekä suullisen käsittelyn kuluessa, että FNK oli vapaaehtoisesti luopunut näistä menettelytavoista sen jälkeen kun Gerechtshof te Amsterdam oli 9.7.1992 kumonnut Arrondissementsrechtbank te Utrechtin puheenjohtajan 11.2.1992 tekemän päätöksen, vaikka komissio ei ollut vielä tuona ajankohtana (heinäkuu 1992) ottanut edes väliaikaisesti kantaa FNK:n ilmoitukseen tai Van Marwijkin valitukseen. Tästä syystä FNK:lle aiheutunut vahinko ei ole mitenkään voinut olla seurausta komission toiminnasta hallinnollisen menettelyn kuluessa.

99 Kaikkien edellä esitettyjen seikkojen perusteella vahingonkorvauskanne on hylättävä, ilman että on tarpeen tutkia vielä, täyttyykö yhteisön vastuun aiheuttava toinen edellytys eli se, että vahinko on syntynyt.

Päätöksen 95/551/EY mitättömyyden toteamista tai kumoamista koskeva kanne (asia T-18/96)

1. *Riidanalaisen päätöksen mitättömyyden toteamista koskevat vaatimukset*

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

100 Kantajat vetoavat yhteen ainoaan kanneperusteeseen vaatimustensa tueksi. Ne väittävät, että riidanalainen päätös on mitätön, koska komissio ei ole lausunut sen päätösosassa perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan perusteella tehdystä poikkeuslupahakemuksesta. Tästä hakemuksesta olisi pitänyt välttämättä lausua

päätösosassa, koska tietyn tilanteen yhteensopivuutta yhteisön kilpailusääntöjen kanssa on arvioitava koko 85 artiklan perusteella (yhdistetyt asiat T-528/93, T-542/93, T-543/93 ja T-546/93, Métropole télévision ym. v. komissio, tuomio 11.7.1996, Kok. 1996, s. II-649) ja koska ainoastaan päätöksen päätösosalla voi olla oikeusvaikutuksia (asia T-138/89, NBV ja NVB v. komissio, tuomio 17.9.1992, Kok. 1992, s. II-2181, 31 kohta ja asia T-50/92, Fiorani v. parlamentti, tuomio 8.6.1993, Kok. 1993, s. II-555, 39 kohta). Kantajien mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdan nojalla 13.4.1994 tehty komission päätös ei vaikuta mitenkään edellä mainittuun. Tällainen päätös tehdään vain alustavan tutkimuksen perusteella eikä se siis ole lopullinen päätös. Vaikka sen voitaisiinkin katsoa olevan lopullinen päätös, on joka tapauksessa todettava, että tässä asiassa se koski vain SCK:n soveltamaa vuokrauskieltoa eikä siinä mainittu mitään FNK:n ilmoittamista menettelytavoista, joten siitä, sovelletaanko näihin menettelytapoihin perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa, ei vieläkään ole tehty päätöstä.

101 Komissio vastaa tähän, että riidanalaisen päätöksen 32—39 perustelukappaleista käy selvästi ilmi, että se on tutkinut kantajien perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla tekemät poikkeuslupahakemukset ja hylännyt ne. Ei olisi mitään syytä lisätä päätösosaan artiklaa, jossa nimenomaisesti todettaisiin, että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla myönnettävää poikkeuslupaa koskevaa hakemusta ei hyväksytä, koska päätöksen 1 ja 3 artiklaan sisältyvä toteamus, että SCK ja FNK ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, sekä päätöksen 2 ja 4 artiklassa määrätty kielto tarkoittavat välttämättä, että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla tehty poikkeuslupahakemus on hylätty.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

102 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen päätösosassa, että FNK:n suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä (1 artikla) ja SCK:n soveltama vuokrauskielto (3 artikla) ovat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisia ja se määrää, että FNK:n (2 artikla) ja SCK:n (4 artikla) on lopetettava määräysten rikkominen heti. Riidanalaisessa päätöksessä määrätään lisäksi kantajille sakkoja (5 artikla).

103 Vaikka päätösosassa ei lausuta nimenomaisesti kantajien perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla tekemistä poikkeuslupahakemuksista, on todettava, että komissio on tutkinut riidanalaisen päätöksen 1 ja 3 artiklassa kyseisten menettelytapojen yhteensopivuutta yhteisön kilpailusääntöjen kanssa koko 85 artiklan perusteella. Riidanalaisen päätöksen yksityiskohtaisista perusteluista (32—39 perustelukappale) käy ilmi, että komissio on tutkinut, voidaanko perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla todeta, ettei perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa sovelleta näihin menettelytapoihin. Tutkittuaan asiaa komissio toteaa 35 perustelukappaleessa FNK:n suositushinnoista ja sisäisistä hinnoista, että "ei ole —— mahdollista myöntää poikkeusta —— perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla". Komissio toteaa samoin 39 perustelukappaleessa SCK:n soveltamasta vuokrauskiellosta, että "ei ole mahdollista myöntää —— perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaista poikkeusta".

104 On muistutettava, että päätöksen perustelut ovat välttämättömiä sen täsmentämiseksi, mitä päätösosassa on määrätty (yhdistetyt asiat 97/86, 99/86, 193/86 ja 215/86, Asteris ym. v. komissio, tuomio 26.4.1988, Kok. 1988, s. 2181, 27 kohta; asia C-355/95 P, TWD v. komissio, tuomio 15.5.1997, s. I-2549, 21 kohta ja asia T-26/90, Finsider v. komissio, tuomio 5.6.1992, Kok. 1992, s. II-1789, 53 kohta). Tästä syystä vaikka riidanalaisen päätöksen päätösosassa ei vastata nimenomaisesti kantajien perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla tekemiin poikkeuslupahakemuksiin, se, että päätösosassa todetaan rikkomiset ja määrätään lopettamaan ne, tarkoittaa päätöksen perustelujen (32—39 perustelukappale) mukaisesti tulkittuna välttämättä sitä, että komissio on hylännyt kyseiset pyynnöt.

105 Lopuksi on todettava vielä, että kantajat eivät voi vedota edellä mainituissa asioissa NBV ja NVB vastaan komissio sekä Fiorani vastaan parlamentti annettuihin tuomioihin. Näissä asioissa, jotka eivät millään tavoin koskeneet yhteisön toimielimen tekemän päätöksen mitättömyyttä, riidanalaisen päätöksen päätösosa ei ollut kantajille vastainen. Vain jotkut kyseisten päätösten perusteluihin sisältyvistä huomioista olivat oletettavasti kantajille vastaisia. Näissä asioissa nostetut kumoamiskanteet jätettiin tutkimatta, koska niissä vaadittiin tosiasiassa vain päätöksen perustelujen kumoamista. Nyt esillä olevassa asiassa riidanalaisen päätöksen päätösosa on kantajille vastainen, koska siinä todetaan, että kantajat ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, ja koska siinä määrätään ne lopetta-

maan rikkomiset sekä määrätään kantajille sakkoja ja hylätään implisiittisesti mutta varmasti kantajien poikkeuslupahakemukset.

106 Tämän vuoksi kanneperustetta ei voida hyväksyä.

107 Edellä esitettyjen seikkojen perusteella riidanalaisen päätöksen mitättömyyden toteamista koskevat vaatimukset on hylättävä.

2. *Riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset*

108 Kantajat vetoavat riidanalaisen päätöksen kumoamisen tueksi viiteen kanneperusteeseen, jotka koskevat asetuksen N:o 17 3, 4, 6 ja 9 artiklan rikkomista, perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista, perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan rikkomista, puolustautumisoikeuksien loukkaamista ja perustamissopimuksen 190 artiklan rikkomista.

Ensimmäinen kanneperuste: asetuksen N:o 17 3, 4, 6 ja 9 artiklan rikkominen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

109 Kantajat viittaavat riidanalaisen päätöksen mitättömyyttä koskeviin väitteisiinsä ja esittävät puutteellisia väitteitä siitä, että komissio on rikkonut asetuksen N:o 17 3, 4, 6 ja 9 artiklaa laiminlyödessään vastata perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla myönnettävää poikkeuslupaa koskeviin hakemuksiin, ja että komissio on samoin rikkonut vakavalla tavalla menettelymääräyksiä, joten päätös on kumottava sillä perustella, että se ei täytä säädettyjä muotovaatimuksia.

110 Komissio viittaa riidanalaisen päätöksen mitättömyyden toteamista koskevista vaatimuksista tekemiinsä huomioihin.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

111 Tämä kanneperuste perustuu samoihin väitteisiin kuin riidanalaisen päätöksen mitättömyyden toteamista koskevan kanneperusteen yhteydessä on esitetty.

112 On todettava, että komissio on vastannut viimeksi mainitun osalta selvästi kantajien perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla tekemiin poikkeuslupahakemuksiin (ks. edellä 103 ja 104 kohta).

113 Ensimmäinen kanneperuste on siis hylättävä.

Toinen kanneperuste: perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen

114 Suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen ja suullisen käsittelyn perusteella tämä kanneperuste on jaettava neljään osaan.

115 Ensimmäinen osa koskee kantajien väitteitä siitä, että SCK:n on virheellisesti katsottu olevan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys. Toinen osa jakautuu kahteen väitteeseen. Näistä ensimmäinen koskee oikeudellista virhettä, joka liittyy siihen, miten avoimuutta, julkisuutta, riippumattomuutta ja

muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä koskevia edellytyksiä on käytetty arvioitaessa, onko hyväksymisjärjestelmä yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa. Toinen kysymys koskee arviointivirhettä, jonka komissio on kantajien mukaan tehnyt katsoessaan, että vuokrauskiellon tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Kolmas osa koskee sitä, että komissio on kantajien mukaan tehnyt arviointivirheen katsoessaan, että suositushintojen ja sisäisten hintojen tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että niistä seurasi, että kilpailu rajoittui perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Neljäs osa koskee arviointivirhettä vaikutuksista jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Ensimmäinen osa, joka koskee sitä, että SCK:n on virheellisesti katsottu olevan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

116 Kantajat väittävät, että SCK ei ole perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys, koska hyväksymiselin, joka yksinomaan valvoo puolueettomasti ja objektiivisesti yrityksiä tietyllä erityisalalla ei harjoita liiketoimintaa (asia C-41/90, Höfner ja Elser, tuomio 23.4.1991, Kok. 1991, s. I-1979; yhdistetyt asiat C-159/91 ja C-160/91, Poucet ja Pistre, tuomio 17.2.1993, Kok. 1993, s. I-637 ja asia 123/83, BNIC, tuomio 30.1.1985, Kok. 1985, s. 391, s. 392, julkisasiamies Slynnin ratkaisuehdotus). SCK ei kantajien mukaan ole myöskään kyseisessä määräyksessä tarkoitettu yritysten yhteenliittymä.

117 Komissio vastaa tähän, että jotta oikeushenkilöä voidaan pitää perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna yrityksenä, riittää, että se harjoittaa sellaista liiketoimintaa, jota jokin yksityinen yritys voisi harjoittaa voittoa tavoitellen, eikä sen oikeudellisella muodolla ole merkitystä. Esillä olevassa asiassa hyväksymistodistuksen antaminen maksua vastaan on komission mukaan tämäntyyppistä toimintaa. SCK:n on tästä syystä katsottava olevan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys.

— Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

118 Komissio on todennut riidanalaisessa päätöksessään, että SCK on perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys (17 perustelukappaleen toinen kohta).

119 On tutkittava, onko komissio tehnyt arviointivirheen tai oikeudellisen virheen tehdessään tämän määritelmän.

120 Yhteisön kilpailuoikeudessa "yrityksen käsite kattaa kaikki yksiköt, jotka harjoittavat liiketoimintaa, niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta riippumatta" (em. asia Höfner ja Elser, tuomion 21 kohta).

121 SCK on yksityisoikeudellinen oikeushenkilö, joka on perustanut nosturivuokraamojen hyväksymisjärjestelmän, johon liittyminen on vapaaehtoista. SCK määrää itsenäisesti edellytykset, jotka hyväksynnän saaneiden yritysten on täytettävä. Se antaa hyväksymistodistuksen ainoastaan maksua vastaan.

122 Nämä ominaispiirteet osoittavat, että SCK harjoittaa liiketoimintaa. Sen on siis katsottava olevan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys.

123 Koska komissio on oikein määritellyt SCK:n yritykseksi, kantajien väitteellä, jonka mukaan SCK ei ole yritysten yhteenliittymä, ei ole merkitystä asian kannalta.

124 Edellä esitetystä seuraa, että toisen kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

Toinen osa, joka koskee toisaalta oikeudellista virhettä sen osalta, että komissio on käyttänyt perusteena avoimuutta, julkisuutta, riippumattomuutta ja muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä koskevia edellytyksiä arvioidessaan, onko hyväksymisjärjestelmä yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa, ja toisaalta arviointivirhettä, jonka komissio on tehnyt katsoessaan, että vuokrauskiellon tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

125 Kantajat toteavat, että komissio on katsonut riidanalaisessa päätöksessä, että jos vuokrauskielto "liittyy hyväksymisjärjestelmään, joka on täysin julkinen, riippumaton ja avoin ja johon sisältyy muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksyminen, voidaan päätellä, että sillä ei ole kilpailua rajoittavaa vaikutusta vaan sen tarkoituksena on ainoastaan täydellisesti taata hyväksyttyjen tavaroiden tai palvelujen laatu" (23 perustelukappaleen ensimmäinen kohta). Komissio on niiden mukaan rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa määritellessään itse yleiset edellytykset sen arvioimiseksi, voidaanko tätä määräystä soveltaa tällaiseen hyväksymisjärjestelmään, vaikka perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaan ei sisälly näitä edellytyksiä.

126 SCK:n hyväksymisjärjestelmään sisältyvän vuokrauskiellon tarkoituksena ei ole kantajien mukaan rajoittaa kilpailua eikä siitä seuraa, että kilpailu rajoittuu. Kantajat väittävät, että sen arvioimiseksi, ovatko tällaiset ehdot perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan mukaan kiellettyjä, on tutkittava, minkälaista kilpailu olisi ilman näitä ehtoja (asia 42/84, Remia ym. v. komissio, tuomio 11.7.1985, Kok. 1985, s. 2545, 18 kohta). SCK:n hyväksymisjärjestelmä edistää kantajien mukaan kilpailua. Sillä edistetään markkinoiden avoimuutta, koska sen avulla voidaan arvioida objektiivisesti ja puolueettomasti tavaroita tarjoavien eri yritysten laatua ja turvallisuutta. Kantajien mukaan on välttämätöntä kieltää nostureiden vuokraaminen hyväksymisjärjestelmään kuulumattomilta yrityksiltä, koska tällai-

nen kielto on ainoa keino taata, että kunkin hyväksynnän saaneelle yritykselle tehdyn tilauksen toteuttaa yritys, joka vastaa samoja turvallisuutta ja laatua koskevia edellytyksiä. Tällä tavalla vuokrauskiellolla tarjotaan sama suoja kuin tavaramerkillä, minkä yhteisöjen tuomioistuin on todennut olevan yhteensopiva yhteisön kilpailuoikeuden kanssa (asia C-10/89, CNL-SUCAL, tuomio 17.10.1990, Kok. 1990, s. I-3711, 13 kohta). Vuokrauskielto on lisäksi välttämätön siitä syystä, että se on ainoa keino täyttää hyväksymisneuvoston hyväksymisperusteiden 2 artiklan 5 kohdassa määrätyt edellytykset (ks. edellä 5 kohta); kyseisen määräyksen mukaan silloin kun työn toteuttaa aliurakoitsija, hyväksymiselimen on valvottava itse, että laatuvaatimuksia noudatetaan. Sen komission ehdotuksen osalta, jonka mukaan hyväksynnän saaneille yrityksille annettaisiin mahdollisuus osoittaa etukäteen laadittujen luetteloiden avulla, että hyväksymisjärjestelmään kuulumattomat yritykset, joita ne käyttävät aliurakoitsijoinaan, täyttävät ainakin edellytetyt laatuvaatimukset, kantajat toteavat että tällainen yksittäisiin tarkastuksiin perustuva järjestelmä olisi täysin systemaattisiin tarkastuksiin perustuvan järjestelmän vastakohta. Vuokrauskielto on kantajien mukaan pysytettävä voimassa myös silloin, kun rakennuttaja sallii nimenomaisesti nosturien vuokraamisen hyväksymisjärjestelmän ulkopuolisilta yrityksiltä. Hyväksymisjärjestelmän uskottavuus perustuu niiden mukaan siihen, että kaikki hyväksynnän saaneiden yritysten tarjoamat tavarat ja palvelut täyttävät vaaditut edellytykset.

127 Kantajat väittävät, että riidanalainen järjestelmä täyttää joka tapauksessa kaikki komission määrittelemät edellytykset. Järjestelmälle on ominaista, että se on täysin avoin, koska hyväksyntä voidaan myöntää FNK:n jäsenten lisäksi kaikille muille halukkaille yrityksille. SCK onkin myöntänyt hyväksynnän kahdelletoista sellaiselle yritykselle, jotka eivät olleet FNK:n jäseniä. Hyväksymistä koskevan todistuksen myöntämiseen vaadittavat edellytykset ovat objektiivisia, eikä niillä syrjitä muita yrityksiä. FNK:n jäsenille 1.1.1992 asti myönnetty alennus maksuista oli vain korvaus sihteeripalveluista, jotka FNK oli tarjonnut SCK:lle. Myös muissa jäsenvaltioissa toimivat yritykset ovat voineet liittyä järjestelmään, mikä käy ilmi hyväksymisneuvoston 11.1.1993 päivätystä kertomuksesta ja belgialaisten nosturivuokraamojen yhteenliittymän 11.3.1994 päivätystä kirjeestä. SCK on aina hyväksynyt sen, että jos yritys on rekisteröity ulkomailla, se täyttää edellytyksen, jonka mukaan SCK:lta todistusta pyytävän yrityksen on oltava rekisteröity kauppakamarissa. Näin ollen ulkomaisten yritysten vaikeudet päästä Alankomaiden markkinoille ovat johtuneet ainoastaan eri maiden lainsäädäntöjen välillä olevista eroista.

128 Vaikka SCK:n sääntöihin ei sisälly tätä koskevaa määräystä, se tunnustaa muiden hyväksymisjärjestelmien vastaavuuden, mikäli niissä turvataan riidanalaista järjestelmää vastaavat takeet. SCK:n hyväksymisjärjestelmän vaatimustaso on sekä aineellisesti että menettelyllisesti lakisääteisen järjestelmän vaatimustasoa korkeampi. Aineelliselta kannalta katsottuna SCK:n järjestelmän tekniset ja yrityshallinnolliset edellytykset ylittävät laajalti laissa säädetyt edellytykset. SCK:n toteuttama valvonta on paljon tehokkaampaa kuin Keboman suorittama valvonta. Tämä hyväksymisjärjestelmän täydentävä tehtävä selittyy sillä, että Alankomaissa noudatetaan tietoista politiikkaa, jossa laissa säädettyjen edellytysten valvontaa luovutetaan mahdollisimman paljon markkinaosapuolille. Myös pääosasto III on todennut SCK:n järjestelmän korkeamman vaatimustason 18.8.1994 päivätyssä kirjeessään, joka on osoitettu pääosastolle IV. Näiden seikkojen vuoksi SCK ei voinut sallia sellaista nosturien vuokrausta, joka täytti ainoastaan laissa säädetyt edellytykset, ilman että se olisi vaikuttanut SCK:n hyväksymisjärjestelmän johdonmukaisuuteen. Se, ettei vielä ole olemassa muita yksityisiä oikeushenkilöitä, jotka olisivat perustaneet SCK:n järjestelmää vastaavan hyväksymisjärjestelmän, ei tarkoita sitä, että SCK ei olisi valmis hyväksymään vastaavaa järjestelmää, jos sellainen olisi olemassa. Lisäksi komission väitteen hyväksyminen johtaisi siihen, että olisi mahdotonta perustaa hyväksymisjärjestelmää alalla, jolla sitä ei vielä ole, koska ensimmäisenä perustetulla järjestelmällä ei olisi mahdollisuutta tunnustaa muita vastaavia järjestelmiä.

129 Komissio vastaa tähän, että se on riidanalaisen päätöksen 23—30 perustelukappaleessa tutkinut yksityiskohtaisesti vuokrauskiellon oikeudellista ja taloudellista taustaa voidakseen arvioida, onko kyseinen kielto yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa (ks. asia 56/65, Société technique minière, tuomio 30.6.1966, Kok. 1966, s. 337).

130 Komissio väittää, ettei vuokrauskielto ole välttämätön kyseisen hyväksymisjärjestelmän johdonmukaisuuden säilyttämiseksi. Osoittaakseen, että kielto on suhteeton, se toteaa, että sillä suljetaan pois mahdollisuus käyttää muiden toimielinten hyväksymiä nostureita, eikä urakoitsija voi näyttää edes etukäteen laatimansa luettelon avulla, että järjestelmään kuulumaton aliurakoitsija täyttää kaikki SCK:n edellyttämät vaatimukset. Lisäksi kiellolla estetään pääurakoitsijaa käyttämästä järjestelmään kuulumatonta aliurakoitsijaa tapauksessa, jossa rakennuttaja on nimen-

omaisesti luopunut SCK:n todistukseen sisältyvistä laatutakeista ja on sallinut hyväksymättömien nosturien käytön.

131 Komissio väittää, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä ei täytä riidanalaisen päätöksen 23 perustelukappaleen ensimmäisessä kohdassa ilmaistuja edellytyksiä. Siinä on ollut alusta asti ja ainakin osittain 21.10.1993 saakka suljetun järjestelmän piirteitä (riidanalaisen päätöksen 24 perustelukappale). Toisin kuin kantajat väittävät, SCK ei ole sallinut muiden takuujärjestelmien hyväksymistä. Kantajien ehdottamalla muutoksella hyväksymistä koskevien määräysten 7 artiklan toiseen kohtaan, jonka tarkoituksena on tunnustaa muiden yksityisoikeudellisten elinten hyväksyntä [kantajien edustajan komissiolle (Dubois'lle osoitettu) 12.7.1993 lähettämä kirje], ei ole mitään käytännön merkitystä, koska tällaisia elimiä ei ole Alankomaissa eikä muissa naapurimaissa ja koska SCK ei hyväksy muita takeita kuin yksityisiä hyväksymistodistuksia. Muun muassa Keboman myöntämää merkkiä ja belgialaisten tai saksalaisten viranomaisten myöntämiä vastaavia virallisia todistuksia ei ole hyväksytty.

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

132 Nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien SCK:n määräysten 7 artiklan toisessa kohdassa kielletään SCK:n hyväksynnän saaneita jäsenyrityksiä vuokraamasta nostureita siihen kuulumattomilta yrityksiltä.

133 Nyt käsiteltävänä olevan kanneperusteen toisen osan ensimmäinen väite koskee oikeudellista virhettä, joka johtuu siitä, että komissio on käyttänyt perusteena avoimuutta, julkisuutta, riippumattomuutta ja muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä koskevia edellytyksiä arvioidessaan, onko hyväksymisjärjestelmä yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa; tämän väitteen osalta on todettava, että komissio on todennut riidanalaisessa päätöksessä (23 perustelukappale), että vuokrauskiellon kilpailusääntöjen vastaisuutta voidaan

arvioida vain sen hyväksymisjärjestelmän luonteen perusteella, johon tämä kielto kuuluu. Tässä tarkoituksessa komissio on määritellyt neljä edellytystä — joita ovat siis julkisuus, riippumattomuus, avoimuus ja muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksyminen — jotka hyväksymisjärjestelmän on täytettävä, jotta vuokrauskieltoon ei sovellettaisi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa.

134 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan toiminnan yhteensopivuutta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa on arvioitava asian oikeudellisen ja taloudellisen yhteyden kannalta (ks. esim. em. asiassa Société technique minière annettu tuomio ja asia T-77/94, Vereniging van Groothandelaren in Bloemkwekerijprodukten ym. v. komissio, tuomio 14.5.1997, Kok. 1997, II-759, 140 kohta). Koska komissiolla on siis valta määritellä ne edellytykset, jotka konkretisoivat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa määrätyt vaatimukset tietyssä oikeudellisessa ja taloudellisessa tilanteessa, on tutkittava, onko niillä edellytyksillä, joihin komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 23 perustelukappaleen ensimmäisessä kohdassa, merkitystä asian kannalta.

135 Koska komissio on kuitenkin perustanut arvionsa ainoastaan siihen, ettei SCK:n hyväksymisjärjestelmä ollut avoin ja siihen, ettei se hyväksynyt muiden järjestelmien vastaavia takeita, ja todennut tämän jälkeen, että esillä olevassa asiassa vuokrauskielto vääristää kilpailua (riidanalaisen päätöksen 23 perustelukappaleen toinen kohta ja 3 artikla), riittää, kun arvioidaan, ovatko nämä kaksi edellytystä merkityksellisiä asian kannalta.

136 Ei ole epäilystäkään hyväksymisjärjestelmän avoimuutta koskevan edellytyksen merkityksellisyydestä arvioitaessa vuokrauskiellon yhteensopivuutta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa. Kielto vuokrata nostureita hyväksymisjärjestelmään kuulumattomilta yrityksiltä vaikuttaa merkittävästi näiden yritysten kilpailumahdollisuuksiin tapauksissa, joissa pääsy hyväksymisjärjestelmään on vaikeaa.

137 Toinen edellytys, joka koskee muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä, on myös merkityksellinen. Vuokrauskieltoa, jolla kielletään hyväksynnän saaneita jäsenyrityksiä vuokraamasta nostureita hyväksymisjärjestelmään kuulumattomilta yrityksiltä, vaikka viimeksi mainitut tarjoaisivat yhtä hyvät takeet kuin hyväksymisjärjestelmä, ei voida perustella objektiivisesti tarpeella pitää yllä hyväksymisjärjestelmässä taattujen tavaroiden tai palvelujen laatua. Päinvastoin se, ettei muiden järjestelmien vastaavia takeita hyväksytä, on omiaan suojaamaan hyväksyttyjä yrityksiä hyväksymisjärjestelmään kuulumattomien yritysten taholta tulevalta kilpailulta.

138 Kanneperusteen toisen osan ensimmäinen väite, joka koskee oikeudellista virhettä, on siis hylättävä.

139 Saman osan toisesta väitteestä, jossa kantajat vetoavat siihen, että komissio on tehnyt arviointivirheen katsoessaan, että SCK:n vuokrauskielto rajoittaa kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, on todettava, että kun SCK:n perustamista käsiteltiin FNK:n Noord Hollandin alueyksikön kokouksessa 27.9.1983, tämän kokouksen osanottajien tavoitteena ei ollut suinkaan niiden välisen kilpailun vahvistaminen vaan pikemminkin markkinahintojen korottaminen. Tästä kokouksesta tehtyyn kokouspöytäkirjaan (jonka kantajat ovat toimittaneet 10.4.1997 päivätyllä kirjeellä) on kirjattu erään osanottajan tekemä ehdotus: "Tällainen [hyväksymis]elin on erittäin hyödyllinen. On odotettavissa, että hankkeella on hyvin toteutettuna vaikutusta hintoihin". Toinen osanottaja totesi kokouksessa, että hyväksymisjärjestelmää koskeva hanke oli "hyvä ajatus" ja lisäsi, että "yritykselle on tärkeämpää sen toteuttama liikevaihto kuin sen koneiden käyttöaste". Todettakoon, että nosturivuokraamo, joka ei nosta koneidensa käyttöastetta, voi nostaa liikevaihtoaan ainoastaan korottamalla hintojaan.

140 Toisen osan toisessa väitteessä on käytetty eri näkökulmaa kuin se, jonka perusteella komissio on arvioinut vuokrauskieltoa riidanalaisessa päätöksessä. Komissio on perustanut arvionsa kilpailunrajoituksesta siihen, että vuokrauskieltoa sovellettiin hyväksymisjärjestelmässä, joka ei ollut täysin avoin ja jossa ei hyväksytty mui-

den järjestelmien tarjoamia vastaavia takeita (riidanalaisen päätöksen 23 perustelukappaleen toinen kohta).

141 Nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien SCK:n määräysten 7 artiklan toisessa kohdassa määrätyllä vuokrauskiellolla ei rajoiteta ainoastaan hyväksyttyjen yritysten toimintavapautta, vaan sillä vaikutetaan lisäksi erityisesti järjestelmään kuulumattomien yritysten kilpailumahdollisuuksiin. Kun otetaan huomioon SCK:n markkinaosuus, joka on sen itsensä mukaan noin 37 prosenttia Alankomaiden siirrettävien nosturien vuokramarkkinoista, on selvää, että vuokrauskielto vaikuttaa tuntuvasti kilpailuun perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, jos — kuten komissio on todennut — hyväksymisjärjestelmä, johon vuokrauskielto sisältyy, ei ole täysin avoin ja jos siinä ei sallita muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä (ks. jäljempänä 143—151 kohta). Tällaisessa tapauksessa vuokrauskielto itse asiassa vahvistaa hyväksymisjärjestelmän suljettuja piirteitä (riidanalaisen päätöksen 26 perustelukappaleen ensimmäinen kohta) ja estää huomattavasti järjestelmään kuulumattomien yritysten pääsyä Alankomaiden markkinoille (26 perustelukappaleen toinen kohta).

142 Tässä vaiheessa on siis tutkittava, ovatko ne tosiasiaperusteet asianmukaisia, joihin komissio on perustanut arvionsa, eli se, ettei SCK:n hyväksymisjärjestelmä ollut täysin avoin ja se, ettei siinä sallittu muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä.

143 Komission toteamus siitä, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä ei ollut avoin riidanalaisena ajanjaksona (1.1.1991 [jolloin vuokrauskielto tuli voimaan]—4.11.1993 [jolloin vuokrauskiellon soveltaminen keskeytettiin], lukuun ottamatta ajanjaksona 17.2.—9.7.1992) perustuu seuraaviin seikkoihin: FNK: hon kuulumattomien yritysten oli vaikeampaa päästä SCK:n hyväksymisjärjestelmään, koska niiden osallistumiskustannukset olivat korkeampia kuin FNK:n jäsenten, ja hyväksymisjärjestelmässä vaaditut edellytykset perustuivat Alankomaiden tilanteeseen, mikä rajoitti ulkomaisten yritysten pääsyä järjestelmään. Niinpä SCK:n hyväksymisjärjestelmässä edellytettiin 1.5.1993 saakka, että yritys oli rekisteröity kauppakamarissa ja FNK:n yleisiä ehtoja oli noudatettava 21.10.1993 saakka (riidanalaisen päätöksen 24 perustelukappale).

144 On todettava, että seikat, joihin kantajat ovat vedonneet osoittaakseen SCK:n hyväksymisjärjestelmän olevan avoin, eivät pidä paikkaansa.

145 Komissio on todennut riidanalaisessa päätöksessä, että "syyskuusta 1987 1 päivään tammikuuta 1992 osallistuminen SCK:n hyväksymismenettelyyn oli FNK:n jäsenyrityksille kolme kertaa edullisempaa kuin siihen kuulumattomille" (9 perustelukappale). Kantajat eivät ole kiistäneet hallinnollisen menettelyn aikana tai ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnossa sitä, että FNK:n jäsenet saivat SCK:n jäsenmaksuista tuntuvan alennuksen (noin 66 prosenttia) 1.1.1992 saakka. Vaikka alennus olisikin ollut korvaus FNK:n ja SCK:n tarjoamista sihteeripalveluista, niin kuin kantajat ovat väittäneet, tämän käytännön seurauksena on joka tapauksessa ollut, että ulkomaalaisten yritysten pääsy SCK:n hyväksymisjärjestelmään on ollut vaikeampaa kuin alankomaalaisten yritysten, koska lähes kaikki SCK:n hyväksymät yritykset (yli 90 prosenttia hyväksytyistä yrityksistä) olivat FNK:n jäseniä ja koska vain Alankomaissa sijaitsevat nosturivuokraamot saattoivat liittyä FNK:n jäseniksi (FNK:n sääntöjen 4 artiklan a kohta). Tätä "poissulkevaa" vaikutusta on vielä korostanut se, että jos muissa jäsenvaltioissa kuin Alankomaissa sijaitsevat yritykset olisivat kaikesta huolimatta halunneet saada SCK:n hyväksymistodistuksen, niiden olisi pitänyt noudattaa 21.10.1993 saakka sellaisen yhteenliittymän (eli FNK:n), johon ne eivät voineet liittyä, yleisiä ehtoja, joiden valmisteluun ne eivät olleet voineet osallistua. Se, että järjestelmä on suljettu tai että se ei ainakaan ole täysin avoin ulkomaisille yrityksille, käy ilmi siitä, että SCK:n hyväksymisjärjestelmän edellytykset on määrätty Alankomaiden tilanteen ja erityisesti Alankomaiden lainsäädännön perusteella, mitä ei myöskään ole kiistetty.

146 Kantajien väitteestä, jonka mukaan ulkomailla rekisteröity yritys saattoi saada SCK:n hyväksymistodistuksen, on todettava, että 11.1.1993 päivätyssä hyväksymisneuvoston kertomuksessa (s. 5) todetaan, ettei mikään estä ulkomaalaisia yrityksiä osallistumasta SCK:n hyväksymisjärjestelmään. Kertomuksessa viitataan tämän johtopäätöksen osalta SCK:n sääntöjen muutokseen, joka tuli voimaan 1.1.1992 ja jossa on muotoiltu uudelleen SCK:n perustamistarkoitus siten, että se edistää ja ylläpitää nosturivuokraamojen laatua yleisesti eikä enää pelkästään Alankomaissa. Mutta vaikka SCK:n säännöissä ei enää suljetakaan pois muissa maissa

sijaitsevien yritysten mahdollisuutta saada SCK:n hyväksymistodistusta, tästä ei kuitenkaan seuraa automaattisesti, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä olisi täysin avoin muissa jäsenvaltioissa sijaitseville yrityksille. Se, ettei hyväksymisjärjestelmä ole täysin avoin, johtuu nimittäin esillä olevassa asiassa muista seikoista, jotka on esitetty edellä 145 kohdassa.

147 Belgialaisten nosturivuokraamojen yhteenliittymän puheenjohtajan 11.3.1994 päivätyssä kirjeessä todetaan, että huomattavin haitta jäsenvaltioiden väliselle kaupalle nosturinvuokrausalalla aiheutuu jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen erilaisuudesta, mistä syystä SCK:n toiminta ei estä belgialaisia yrityksiä toteuttamasta urakoita yhteisössä. SCK on itsekin todennut komissiolle tekemässään ilmoituksessa, että hyväksymisjärjestelmässä asetetut edellytykset vastaavat suurin piirtein Alankomaiden lainsäädännössä nosturivuokraamoille säädettyjä velvollisuuksia, joten hyväksymisellä taataan paremmin näiden lakisääteisten velvollisuuksien tehokas noudattaminen (SCK:n ilmoituksen 26—28 kohta). Koska SCK on sisällyttänyt useita Alankomaiden lainsäädännössä säädettyjä edellytyksiä hyväksymisjärjestelmäänsä, se on siis vahvistanut ja lujittanut niitä esteitä, joita jäsenvaltioiden väliselle kaupalle aiheutuu kansallisten lainsäädäntöjen mahdollisesta erilaisuudesta. Kun yhteisön direktiivillä on tunnustettu vastavuoroisesti jotakin tiettyä alaa koskevat kansalliset lainsäädännöt, siitä, että yksityinen hyväksymiselin pakottaa yritykset noudattamaan Alankomaiden lainsäädäntöä tällä alalla, aiheutuu, että ne jäsenvaltioiden välisen kaupan esteet, jotka yhteisön lainsäätäjän tarkoituksena on ollut poistaa, pysytetään voimassa tai ne otetaan uudelleen käyttöön. On selvää, että SCK tekee tiettyjä tarkastuksia, joista vastasi aiemmin Keboma, mutta joka luopui niistä direktiivin 89/392/ETY säännösten tultua voimaan (ks. edellä 3 kohta). Kantajat ovatkin todenneet kanteen 114 kohdassa seuraavasti: "EY-merkin käyttöönotto nostokurkien osalta on vähentänyt entisestään Keboman lakisääteistä tehtävää. *Nostokurkia, jotka on varustettu EY-merkillä ja vaatimustenmukaisuusilmoituksella*, ei tarvitse tarkastuttaa Kebomalla ensimmäistä käyttöönottoa varten. Tämä tarkoittaa, että SCK:n merkitys on kasvanut. SCK:n hyväksymisjärjestelmässä valvotaan tarkasti, vastaavatko uudet nostokurjet laissa säädettyjä edellytyksiä". Edellä esitetyn vuoksi kantajat eivät voi väittää, että ne vaikeudet, joita ulkomaalaiset nosturivuokraamot ovat kohdanneet pääsyssä Alankomaiden markkinoille,

johtuvat ainoastaan jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen välisistä eroista eivätkä SCK:n hyväksymisjärjestelmästä.

148 Sen selvittämiseksi, sallittiinko SCK:n hyväksymisjärjestelmässä muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksyminen, on todettava, että SCK on ehdottanut pääosastossa IV toimivalle Dubois'lle 12.7.1993 osoittamassaan kirjeessä hyväksymisjärjestelmän muutosta, jonka mukaan SCK tunnustaisi muut hyväksynnästä vastaavat oikeushenkilöt, jotka täyttävät eurooppalaisten standardien (45011-sarja) perusteella määritetyt edellytykset, ja jotka tarjoavat yhtä hyvät takeet kuin SCK:n järjestelmä. Muutosehdotuksesta käy ilmi, ettei SCK:n hyväksymisjärjestelmään sen alkuperäisessä muodossa sisältynyt määräyksiä vastaavien järjestelmien tunnustamisesta. Lisäksi vaikka muutos olisi vain täsmennys nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien määräysten 7 artiklan toisen kohdan alkuperäiseen versioon, kuten kantajat ovat väittäneet, SCK:n hyväksymisjärjestelmässä ei kuitenkaan määrätä mitään sellaisen valtiollisen sääntelyn tunnustamisesta, jossa tarjotaan yhtä hyvät takeet kuin SCK:ssa.

149 Edellä esitetyistä havainnoista seuraa, ettei komissio ole tehnyt arviointivirhettä todetessaan riidanalaisen päätöksen 23 perustelukappaleessa, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä ei ollut täysin avoin (ainakaan 21.10.1993 saakka) ja ettei siinä sallittu muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä. Tästä syystä vuokrauskiellolla, jolla vahvistettiin entisestään hyväksymisjärjestelmän suljettuja piirteitä ja estettiin huomattavasti järjestelmän ulkopuolisten ja erityisesti muissa jäsenvaltioissa sijaitsevien yritysten pääsyä Alankomaiden markkinoille (ks. edellä 145—148 kohta), rajoitetaan tosiasiassa kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Lopputulos on sama, vaikka kantajat pystyisivät näyttämään, että ehto on välttämätön hyväksymisjärjestelmän johdonmukaisuuden säilyttämiseksi. Koska SCK:n hyväksymisjärjestelmä ei ole piirteiltään avoin ja koska siinä ei sallita muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä, sillä rikotaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, vaikka sen vaatimustaso olisikin, kuten kantajat ovat väittäneet, Alankomaiden lainsäädännön vaatimustasoa korkeampi. Tällaiseen järjestelmään sisältyvä erityinen ehto, kuten kielto vuokrata nostureita järjestelmään kuulumattomilta yrityksiltä, ei ole yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa vaikka se olisi välttämätön järjestel-

män johdonmukaisuuden säilyttämiseksi, koska järjestelmä on lähtökohtaisesti perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen.

150 Tästä seuraa, että esillä olevan kanneperusteen toinen osa on hylättävä.

151 Väliintulijat ovat pyytäneet suullisessa käsittelyssä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta lausumaan vielä siitä, onko nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevien määräysten 7 artiklan toisen kohdan muutos, jonka soveltamisesta pääasian osapuolet ovat sopineet siihen asti, kunnes ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antaa tuomion esillä olevassa asiassa, lainmukainen (ks. edellä 26 kohta). On kuitenkin todettava, että kun kyseessä on perustamissopimuksen 173 artiklassa tarkoitettu kumoamiskanne, yhteisöjen tuomioistuinten laillisuusvalvonta ulottuu ainoastaan kanteen kohteena olevaan toimeen. Esillä olevassa asiassa riidanalaiseen päätökseen ei sisälly minkäänlaisia arvioita vuokrauskieltoa koskevan ehdon muutoksesta, koska hyväksymistä koskevien sääntöjen muutos on tehty kyseisen päätöksen tekemisen jälkeen. Väliintulijoiden suullisessa käsittelyssä esittämä pyyntö ylittää näin ollen perustamissopimuksella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle myönnetyn toimivallan kumoamiskanteiden osalta, ja se on siis jätettävä tutkimatta.

Kolmas osa, joka koskee sitä, että komissio on tehnyt arviointivirheen katsoessaan, että suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevan järjestelmän tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

152 Kantajat väittävät, että suositushintojen julkistaminen ja sisäisten hintojen vahvistaminen eivät myöskään rajoita kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, koska nämä hinnat oli tarkoitettu ainoastaan objektiiviseksi ohjeeksi konkreettisiin neuvotteluihin, eivätkä ne olleet millään tavalla sitovia. Markkinatilanne olisi tästä syystä sama, vaikka hintoja ei olisi julkistettu.

Jokaisella taloudellisella toimijalla on — ja on ollut — vapaus määrittää itsenäisesti kaupallinen strategiansa (asia 172/80, Züchner, tuomio 14.7.1981, Kok. 1981, s. 2021, 13 kohta). Kantajat väittävät, että markkinahinnat olivat selvästi FNK:n julkistamia suositushintoja alhaisempia, ja ne vaihtelivat yrityksen, asiakkaan ja tilauksen mukaan.

153 Kantajien mukaan FNK:n sisäisten määräysten 3 artiklan b kohta, jossa määrätään velvollisuudesta noudattaa kohtuullisia hintoja sillä uhalla, että muutoin yritys erotetaan jäsenyydestä sääntöjen 10 artiklan nojalla, ei tarkoita, että FNK:n jäsenet olisivat velvollisia noudattamaan suositushintoja. Ne väittävät myös, ettei koko FNK:n olemassaoloaikana ole tehty yhtään erillistä tutkimusta sen tarkastamiseksi, noudatettiinko kohtuullisia hintoja, eikä yhtään jäsentä ole erotettu tällä perusteella. Tuomiot, joihin komissio on viitannut riidanalaisen päätöksen 20 perustelukappaleessa, eivät ole merkityksellisiä asian kannalta. Yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 8/72, Vereniging van Cementhandelaren vastaan komissio, 17.10.1972 antama tuomio (Kok. 1972, s. 977) koski "suositus"hintojen noudattamista pakollisessa järjestelmässä, josta ei ole kyse esillä olevassa asiassa ja jossa määrättiin vakavia seuraamuksia, mikäli hintoja ei noudatettu, ja kaikilla järjestelmään osallistuvilla toimijoilla oli näin mahdollisuus ennakoida suhteellisen varmasti, mikä niiden kilpailijoiden hinnoittelukäytäntö tulisi olemaan. Yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 45/85, Verband der Sachversicherer vastaan komissio, 27.1.1987 antamassa tuomiossa (Kok. 1987, s. 405) oli kyseessä tilanne, jossa kyseisen sopimuksen tavoitteena oli vaikuttaa kilpailuun, kun taas esillä olevassa asiassa suositushintojen julkistamisella ja kustannusarvioiden vahvistamisella oli aivan erilainen tavoite.

154 Kantajat eivät ole kiistäneet sisäisten hintojen osalta sitä, että FNK on satunnaisesti suorittanut sihteeripalveluja näitä hintoja koskevissa kokouksissa. Kantajat väittävät kuitenkin, että FNK:n osallistuminen sisäisten hintojen vahvistamiseen on ollut niin vähäistä, ettei sen voida katsoa olevan siitä vastuussa. Vaikka FNK:n voitaisiin katsoa olevan vastuussa sisäisten hintojen vahvistamisesta, tällä ei kuitenkaan ole ollut mitään vaikutusta markkinoilla vallitsevaan kilpailuun. Kyseiset markkinat, joille on ominaista "overnight contracting", ovat automaattisesti kehittyneet sellaisiksi, että pysyvissä kauppasuhteissa olevat osapuolet, jotka tarjoavat vasta-

vu oroisesti samoja palveluja, määräävät etukäteen hinnat, joita ne käyttävät aina palveluja tarjotessaan. Komissio ei ole myöskään näyttänyt toteen, että sisäiset hinnat olisivat olleet sitovia.

155 Komissio vastaa tähän, että FNK:n sisäisistä määräyksistä ja säännöistä käy ilmi, että suositushinnat ja sisäiset hinnat ovat sitovia siitä syystä, että FNK:n jäsenillä on velvollisuus noudattaa kohtuullisia hintoja, ja siitä, että tämän velvollisuuden rikkomisesta voi seurata jäsenyydestä erottaminen (sääntöjen 10 artiklan 1 kohdan d alakohta). Lisäksi "overnight contracting" -ilmiön vuoksi on todennäköistä, että suositushintoja käytetään itse asiassa viitehintoina.

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

156 Aluksi on selvitettävä, onko komissio tehnyt arviointivirheen katsoessaan, että suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä rajoittaa kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla [a)]. Sen jälkeen on arvioitava, onko FNK vastuussa väitetystä rikkomisesta [b)].

a) Suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä

157 Komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä (20 ja 21 perustelukappale), että FNK:n jäsenet olivat velvollisia noudattamaan sen määräämiä hintoja. Komissio katsoo, että vaikka hinnat olisivat ohjehintoja, ne rajoittavat joka tapauksessa kilpailua, koska niiden perusteella voidaan suhteellisen varmasti ennakoida kilpailijoiden hinnoittelukäytäntö.

158 On muistettava, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan a alakohdassa määrätään nimenomaisesti, että yhteismarkkinoille soveltumattomia ovat sellaiset yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, "joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja".

159 FNK:n jäsenet olivat riidanalaisena ajanjaksona FNK:n sisäisten määräysten 3 artiklan b kohdan nojalla velvollisia noudattamaan "kohtuullisia" hintoja, ja sääntöjen 10 artiklan 1 kohdan d alakohdan mukaan yritys voidaan erottaa FNK:n jäsenyydestä, jos se rikkoo sisäisiä määräyksiä. FNK on vahvistanut, että sen julkistamat suositushinnat (joita sovellettiin suhteissa rakennuttajiin) olivat käytännössä sisäisten määräysten 3 artiklan b kohdassa määrättyjä kohtuullisia hintoja (FNK:n tekemän ilmoituksen 17 kohta). Sama pätee myös FNK:n yleensä alueellisin perustein vahvistamiin sisäisiin hintoihin (joita sovelletaan FNK:n jäsenten välisessä vuokrauksessa) (ks. jäljempänä 167 kohta). Ei ole todennäköistä, että FNK olisi osallistunut sellaisten sisäisten hintojen vahvistamiseen, jotka eivät olisi olleet sisäisten määräysten 3 artiklan b kohdassa tarkoitettuja kohtuullisia hintoja. Koska suositushinnat ja sisäiset hinnat olivat käytännössä niitä kohtuullisia hintoja, joita FNK:n jäsenten on noudatettava sisäisten määräysten 3 artiklan b kohdan nojalla, suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä oli todellisuudessa FNK:n jäsenille tarkoitettu määrähintajärjestelmä.

160 Tätä toteamusta tukee vielä se seikka, jonka kantajatkin ovat myöntäneet, että FNK:n hintajärjestelmä perustettiin sen epävakaan markkinatilanteen korjaamiseksi, joka oli johtanut useisiin konkursseihin. Lisäksi FNK:n alueyksiköiden eri kokouksista tehdyissä pöytäkirjoissa, jotka on esitetty ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle tämän prosessinjohtotoimena antaman määräyksen vuoksi (ks. edellä 31 kohta), korostetaan sitä, että FNK:n suositushinnat ja sisäiset hinnat ovat sitovia. Eräs FNK:n Noord Hollandin alueyksikön 17.2.1981 pidetyn kokouksen osanottaja totesikin, että "FNK:n jäsenyyden haittana on velvollisuus noudattaa sovittua hintaa" (pöytäkirjan 4 kohta). Samoin Noord Hollandin alueyksikön 22.2.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (6 kohta) käy ilmi, että suositushintojen noudattamatta jättämistä pidettiin FNK:n sisäisten määräysten rikkomisena.

Eräs tämän kokouksen osanottajista lisäsi, että "on päätettävä keinoista, jotta määräysten rikkomisesta voitaisiin määrätä seuraamukseksi sakkoja" (ks. vastaavasti Oost Nederlandin alueyksikön 16.4.1986 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 3 kohta).

161 Vaikkei tiedossa olekaan yhtään konkreettista tapausta, jossa olisi määrätty seuraamuksia sellaisille jäsenille, jotka eivät olleet noudattaneet sovittuja hintoja, hintojen noudattamista kuitenkin valvottiin. FNK:n alueyksiköiden kokouspöytäkirjoista käy ilmi, että sen jäsenille on muistutettu velvollisuudesta noudattaa sääntöjä. Esimerkiksi West Brabantin ja Zeelandin alueyksikön 8.12.1980 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan (6 kohta) on kirjattu seuraavat toteamukset sen jälkeen, kun Van Haarlem ei ole noudattanut sisäisiä hintoja: "alueyksikkö ei hyväksy Van Haarlemin toimintaa ja Van Haarlem myöntää, että olisi ollut parempi, jos hän ei olisi toiminut näin" (ks. vastaavasti West Brabantin ja Zeelandin alueyksikön 21.2.1980 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 7 kohta).

162 FNK on tukenut sisäisten hintojen vahvistamista nimenomaan voidakseen varmistaa, että sen jäsenet noudattavat sisäisiä hintoja (ks. jäljempänä 165—170 kohta). Nosturivuokraamo, joka laskee tuntuvasti hintojaan, saa rakennuttajilta paljon tilauksia ja sen on tällöin vuokrattava ylimääräisiä nostureita kilpailijoiltaan. Sisäiset hinnat halutaan siis vahvistaa, koska nosturivuokraamon on otettava nämä hinnat huomioon määrätessään hintansa rakennuttajalle, välttääkseen mahdollisten ylimääräisten nosturien vuokraamisesta aiheutuneen tappion (ks. esim. Noord Hollandin alueyksikön 22.2.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 6 kohta, jossa todetaan seuraavasti: "On syytä sopia yhteisesti sisäisistä hinnoista, koska nämä hinnat vaikuttavat joka tapauksessa tietyllä tavalla rakennuttajilta perittäviin hintoihin. Kun on tiedossa, että nostureita voidaan vuokrata toisilta jäsenyrityksiltä vain tiettyyn hintaan, tämä on varokeino sen välttämiseksi, että rakennuttajille tarjottaisiin näitä sisäisiä hintoja huomattavasti alhaisempia hintoja"; ks. vastaavasti West Brabantin ja Zeelandin alueyksikön 5.10.1987 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 4 kohta; Oost Nederlandin alueyksikön 10.10.1989 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 6 kohta; Midden Nederlandin alueyksikön 21.2.1990 pidetyn kokouksen pöytäkirja,

4 kohta ja telaketjunostureita käyttävien FNK:n jäsenten 24.8.1989 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 2 kohta). FNK:n johtaja De Blank onkin todennut, että sisäisillä hinnoilla oli "ohjaava tehtävä" (West Brabantin ja Zeelandin alueyksikön 30.5.1988 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 3 kohta).

163 Asiaan liittyvistä asiakirjoista selviää, että FNK:n hintajärjestelmän tavoitteena on ollut markkinahintojen korottaminen. FNK on itsekin todennut komissiolle tekemässään ilmoituksessa, että sisäiset hinnat olivat markkinahintoja korkeampia (ilmoituksen 18 kohta). Sisäisten hintojen vahvistamisella suositushintojen perusteella oli tosiasiallisia vaikutuksia, eli rakennuttajilta perittävät hinnat nousivat (ks. Zuid-Hollandin alueyksikön 9.10.1990 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 7 kohta, jonka mukaan sisäiset hinnat ovat "nostaneet markkinahintoja"; Noord Hollandin alueyksikön 11.2.1987 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 5 kohta, jonka mukaan "De Blank toteaa, että Noord Hollandin alueella on sovittu laajamittaisesti hintajärjestelyjä aluksi ryhmittäin ja sitten kolmen alueen kesken. Tämä on tuottanut tuloksia"; Midden Nederlandin alueyksikön 28.2.1991 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 4 kohta ja telaketjunostureita hyödyntävien FNK:n jäsenten 12.11.1991 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 3 kohta, jonka mukaan "näyttää siltä, että myös markkinahinnat nousevat sisäisiä hintoja koskevien sopimusten seurauksena").

164 Edellä esitetystä seuraa, että suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä oli määrähintajärjestelmä, jonka avulla FNK:n jäsenet voivat ennustaa suhteellisen varmasti muiden FNK:n jäsenten noudattamat hinnat, vaikka kaikki jäsenet eivät olisikaan aina noudattaneet vahvistettuja hintoja. On myös näytetty, että järjestelmän tavoitteena oli markkinahintojen nostaminen. Komissio on siis perustellusti todennut, että tämä järjestelmä rajoitti kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla (em. asia Vereniging van Cementhandelaren v. komissio, tuomion 19 ja 21 kohta ja em. asia Verband der Sachversicherer v. komissio, 41 kohta).

b) FNK:n vastuu sisäisten hintojen vahvistamisesta

165 Kantajat väittävät, ettei FNK:n voida katsoa olevan vastuussa sisäisten hintojen vahvistamisesta. FNK:n tehtävä sisäisten hintojen vahvistamisessa ei ole milloinkaan ollut muuta kuin satunnaisten sihteeripalvelujen suorittamista. Kyseiset hinnat on kantajien mukaan vahvistettu paikallisella tai aluecllisella tasolla.

166 Tiettyjen nosturityyppien eli yli 150 tonnia painavien nosturien ja telaketjunosturien osalta sisäiset hinnat vahvistettiin maakohtaisesti. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetuista kokouspöytäkirjoista käy ilmi, että sisäiset hinnat on vahvistettu kokouksissa, joissa kaikki tällaisia nostureita käyttävät FNK:n jäsenet olivat edustettuina (ks. telaketjunostureita käyttävien yritysten 15.2.1979 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 4 kohta). Kokoukset pidettiin pääsääntöisesti FNK:n toimitiloissa, FNK:n johtajan, De Blankin läsnäollessa, ja näiden kokousten pöytäkirjat laadittiin FNK:n tunnuksella varustetulle paperille.

167 Sisäiset hinnat vahvistettiin maakohtaisesti ainoastaan poikkeustapauksissa. FNK:n johto olisi kuitenkin halunnut, että sisäiset hinnat olisi vahvistettu myös maakohtaisesti (ks. Noord Hollandin alueyksikön 4.9.1989 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 5 kohta, jossa todetaan, että "johto toivoo, että koko maata varten saataisiin sovittua yksi ainoa sisäinen hinta"). Käytännön syistä sisäisiä hintoja ei kuitenkaan voitu vahvistaa maakohtaisesti muiden kuin yli 150 tonnia painavien nosturien ja telaketjunosturien osalta. FNK:n johto totesi tästä seuraavasti: "—— 100—150 tonnia painavia nostureita käyttäviä yrityksiä on liian paljon, jotta voitaisiin tehdä koko maan kattavia sopimuksia. Johto on tästä syystä päättänyt, että näitä nostureita varten on laadittava sopimuksia myös aluekohtaisesti ——." (West Brabantin ja Zeelandin alueyksikön 15.10.1990 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 7 kohta; ks. myös yli 150 tonnia painavia nostureita käyttävien yritysten 25.9.1990 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 6 kohta ja 26.11.1991 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 6 kohta).

168 Tästä seuraa, että FNK päätti itse, oliko sisäinen hinta vahvistettava maa- vai aluekohtaisesti.

169 FNK:n osallisuudesta aluekohtaisten sisäisten hintojen vahvistamiseen on todettava, että FNK:n säännöissä määrätään, että alueet muodostavat FNK:n alueyksikköjä (sääntöjen 16 artikla), alueyksiköiden kokouspöytäkirjat on laadittu FNK:n tunnuksella varustetulle paperille ja FNK:n johtaja, De Blank, on osallistunut kaikkiin niihin alueyksiköiden kokouksiin, joiden pöytäkirjat on toimitettu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle ja joissa on käsitelty sisäisiä hintoja. Lisäksi De Blank on useaan kertaan tiedottanut alueyksiköiden kokouksissa kyseisen alueen jäsenille muilla alueilla sovituista sisäisistä hinnoista (ks. esim. West Brabantin ja Zeelandin alueyksikön 4.3.1991 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 5 kohta; Midden Nederlandin alueyksikön 28.2.1991 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 4 kohta; Noord Hollandin alueyksikön 24.9.1990 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 7 kohta; Noord Nederlandin alueyksikön 26.9.1988 pidetyn kokouksen pöytäkirja, 5 kohta). FNK on siis aktiivisesti osallistunut alueyksiköiden sisäisten hintojen vahvistamiseen. Midden Nederlandin alueyksikön 28.2.1991 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (4 kohta) käy lisäksi ilmi, että FNK:n sisäisiä hintoja koskeva kirje on vaikuttanut siten, että hinnat ovat tietyissä tapauksissa nousseet.

170 Edellä esitetystä selviää, että FNK on osallistunut aktiivisesti sisäisten hintojen vahvistamiseen, riippumatta siitä, vahvistettiinko hinnat koko maan vai jonkin tai joidenkin alueiden osalta. Vaikka FNK, joka on yhteenliittymä, ei ole vahvistanut hintoja yksipuolisesti, vaan on kirjannut nosturivuokraamojen kokouksissaan sopimat sisäiset hinnat (FNK:n johdon 4.4.1990 pitämän kokouksen pöytäkirja, 8 kohta), sisäisten hintojen vahvistaminen alueellisella tai kansallisella tasolla oli kuitenkin osoitus FNK:n tahdosta koordinoida jäsentensä toimintaa markkinoilla (em. asia Verband der Sachversicherer v. komissio, tuomion 32 kohta).

171 Tästä seuraa, että komissio ei ole tehnyt arviointivirhettä todetessaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa, että FNK on vastuussa sisäisiä hintoja koskevasta järjestelmästä.

172 Kaiken edellä esitetyn perusteella myös toisen kanneperusteen kolmas osa on hylättävä.

Neljäs osa, joka koskee arviointivirhettä vaikutuksista jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

173 Kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 1 ja 3 artiklassa kilpailusääntöjen vastaisiksi todetuilla menettelytavoilla ei ole vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (asia 22/79, Greenwich Film Production, tuomio 25.10.1979, Kok. 1979, s. 3275, 11 kohta ja asia T-2/89, Petrofina v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok. 1991, s. II-1087, 222 kohta). Kantajien mukaan siirrettävien nosturien vuokrausmarkkinat rajoittuvat Alankomaiden alueeseen niiden rajoitetun siirtomahdollisuuden ja "overnight contracting" -ilmiön vuoksi, joten toiminnalla ei ole ollut tuntuvaa vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (asia 22/78, Hugin v. komissio, tuomio 31.5.1979, Kok. 1979, s. 1869). Se, että valittajista kaksi yritystä sijaitsee muussa jäsenvaltiossa, ei kantajien mukaan riitä osoittamaan, että riidanalaisella toiminnalla olisi vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Kantajat toteavat erityisesti SCK:n osalta, että hyväksymisjärjestelmä on avoin muissa jäsenvaltioissa sijaitseville yrityksille niitä syrjimättä, mikäli ne täyttävät hyväksymisjärjestelmässä määrätyt edellytykset. Järjestelmä edistää siis avoimuutensa vuoksi ulkomaalaisten yritysten tuloa Alankomaiden markkinoille. FNK:n osalta kantajat korostavat, että se on osallistunut ainoastaan välillisesti sisäisten hintojen valmisteluun, ja että

hintoja sovellettiin ainoastaan paikallisella tai alueellisella tasolla. Lisäksi nämä hinnat koskivat ainoastaan niitä yrityksiä, jotka olivat vahvistaneet ne. Niillä ei siis ollut mitään vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan siirrettävien nosturien alalla.

174 Komissio vastaa, että vaikka siirrettäviä nostureita voidaan siirtää ainoastaan 50 kilometrin säteellä, oli kuitenkin mahdollista, että menettelytavat vaikuttivat jäsenvaltioiden väliseen kauppaan Belgian ja Saksan raja-alueilla. Se, että valittajista kaksi on belgialaisia yrityksiä, osoittaa, että kyseiset markkinat eivät ole rajoittuneet vain Alankomaiden alueeseen.

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

175 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jotta päätös, sopimus tai yhteisjärjestely voisi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, kaikkien oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen perusteella on oltava riittävän todennäköistä, että nämä voivat vaikuttaa suoraan tai välillisesti taikka tosiasiallisesti tai mahdollisesti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan siten, että on pelättävissä, että nämä voivat estää yhtenäismarkkinoiden toteuttamisen jäsenvaltioiden välillä (ks. yhdistetyt asiat 209/78—215/78 ja 218/78, Van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, s. 3125, 170 kohta ja asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 20 kohta).

176 Kantajat eivät voi perustellusti väittää, etteivät riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetut menettelytavat voi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan sillä perusteella, ettei siirrettävien nostureiden vuokraamisen alalla ole jäsenvaltioiden välistä kauppaa.

177 On selvää, että siirrettävien nostureiden käyttöalueen säde on noin 50 kilometriä. Jäsenvaltioiden välistä kauppaa voi siis olla Alankomaiden raja-alueilla. Tätä

toteamusta tukee se seikka, että niiden yritysten joukossa, jotka ovat tehneet valituksen komissiolle SCK:ta ja FNK:ta vastaan, on kaksi belgialaista yritystä. Olisi hämmästyttävää, että nämä yritykset ovat ryhtyneet esillä olevaan menettelyyn, jos niillä ei olisi mitään mahdollisuuksia toimia Alankomaiden markkinoilla.

178 Muissa kantajien väitteissä ei kyseenalaisteta jäsenvaltioiden välisen kaupan mahdollisuutta, vaan niiden tarkoituksena on näyttää, etteivät vuokrauskielto tai suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä ole vaikuttaneet tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

179 On myös muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhden jäsenvaltion koko alueen kattava kilpailua rajoittava toiminta edistää jo sinänsä kansallista eristymistä, mikä estää perustamissopimuksen tavoitteena olevaa taloudellista vuorovaikutusta (em. asia Vereniging van Cementhandelaren v. komissio, 29 kohta; em. asia Remia ym. v. komissio, 22 kohta ja asia T-29/92, SPO ym. v. komissio, tuomio 21.2.1995, Kok. 1995, s. II-289, 229 kohta).

180 Esillä olevassa asiassa on selvää, että SCK:n vuokrauskieltoa ja FNK:n suositushintoja sovelletaan koko Alankomaiden alueella. Tämä pätee myös tiettyihin sisäisiin hintoihin (ks. edellä 166 kohta). Tästä syystä nämä kilpailua rajoittavat menettelytavat (ks. edellä 141—150 kohta ja 157—164 kohta) vaikuttavat jo sinänsä jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Lisäksi SCK on todennut ilmoituksessaan, jonka se on tehnyt saadakseen puuttumattomuustodistuksen tai vaihtoehtoisesti perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan mukaisen poikkeusluvan (ks. edellä 7 kohta), että nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevat määräykset saattoivat vaikuttaa haitallisesti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (ilmoituksen 4.3 kohta).

181 Sen selvittämiseksi, ovatko riidanalaisen päätöksen 1 ja 3 artiklassa mainitut menettelytavat omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on todettava, että vaikka asianosaiset eivät ole yksimielisiä FNK:n jäsenten ja SCK:n hyväksymien yritysten tarkasta markkinaosuudesta, kantajat ovat itse todenneet, että vuonna 1991 SCK:n hyväksymien yritysten osuus oli 37 prosenttia ja FNK:n jäsenten osuus noin 40 prosenttia Alankomaiden siirrettävien nosturien vuokramarkkinoista. On todettava, että vaikka SCK:n hyväksymien yritysten osuus oli "vain" 37 prosenttia ja FNK:n jäsenten osuus "vain" 40 prosenttia Alankomaiden markkinoista, kantajien koko ja markkinavoima olivat riittävän merkittäviä, jotta riidanalaisessa päätöksessä mainitut menettelytavat (joista vuokrauskieltoa ja suositushintoja sovellettiin koko Alankomaiden alueella) ovat voineet vaikuttaa tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (asia 19/77, Miller v. komissio, tuomio 1.2.1978, Kok. 1978, s. 131, 10 kohta).

182 Edellä esitetystä seuraa, että toisen kanneperusteen neljäs osa on hylättävä.

183 Kaiken edellä esitetyn perusteella perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

Kolmas kanneperuste: perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan rikkominen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

184 Kantajat väittävät toissijaisesti, että koska komissio ei ole todennut, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta riidanalaiseen asiaan, se on rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa, koska SCK:n hyväksymisjärjes-

telmä, suositushintojen ja kustannusarvioiden sekä sisäisten hintojen julkistaminen ovat täyttäneet kaikki tässä määräyksessä vaaditut edellytykset.

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä SCK:n vuokrauskiellolle poikkeuslupaa

185 Kantajat väittävät, että hyväksymisjärjestelmä parantaa siirrettäviä nostureita vuokraavien yritysten asemaa, koska se edistää sellaisten avointen markkinoiden perustamista, joilla toimivat yritykset täyttävät laissa säädettyjä edellytyksiä korkeammat laatuvaatimukset. Tämä hyväksymisjärjestelmän korkeampi vaatimustaso (ks. edellä 128 kohta), joka saadaan aikaan lakisääteistä valvontaa paljon tehokkaammalla valvonnalla, tulee loppujen lopuksi rakennuttajien hyväksi. Koska nämä viimeksi mainitut ovat edustettuina SCK:ssa, on lisäksi selvää, että kohtuullinen osa hyväksymisjärjestelmästä saatavasta hyödystä tulee käyttäjien hyväksi. Edellä esitettyjen syiden (ks. 126 kohta) vuoksi vuokrauskielto on kantajien mielestä ainoa keino säilyttää hyväksymisjärjestelmän johdonmukaisuus kyseisessä erityisessä markkinatilanteessa, joten tästä mahdollisesti aiheutuva kilpailunrajoitus on välttämätön hyväksymisjärjestelmän toteuttamisella tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi. Sen sijaan että hyväksymisjärjestelmällä poistettaisiin kilpailu, sillä päin vastoin vahvistetaan hyväksyttyjen yritysten välistä vilkasta kilpailua hinnoista ja muista ehdoista, ja näin sillä taataan yritysten korkea laatu avoimilla markkinoilla, vaikuttamatta kuitenkaan samanaikaisesti hyväksyttyjen yritysten ja järjestelmään kuulumattomien yritysten väliseen kilpailuun.

186 Komissio vastaa tähän, että riidanalaisen päätöksen 37 perustelukappaleesta käy ilmi, etteivät kaksi perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyistä neljästä edellytyksestä täyttyneet. Tuotannon tai tuotteiden jakelun tehostamista koskevan edellytyksen osalta ei ole näytetty, että hyväksymisjärjestelmän vaatimustaso olisi korkeampi. Joka tapauksessa jäsenyrityksille määrätyt rajoitukset ja tästä järjestelmän ulkopuolisille yrityksille aiheutuvat haitat ovat komission mukaan selvästi järjestelmällä mahdollisesti saavutettavia etuja suurempia. Komissio katsookin, että suurin osa nosturivuokraamojen hyväksymistä koskevista edellytyksistä

perustuu lainsäädäntöön, ja näiden edellytysten täyttymistä valvotaan useassa vaiheessa. Se kiistää myös, että SCK:n toteuttama valvonta olisi tehokkaampaa kuin Keboman suorittama valvonta. Sen edellytyksen osalta, jonka mukaan rajoitusten on oltava välttämättömiä SCK:n hyväksymisjärjestelmän tavoitteiden saavuttamiseksi, komissio viittaa edellä 130 kohdassa esitettyihin seikkoihin osoittaakseen, ettei vuokrauskielto ollut välttämätön.

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalle järjestelmälle poikkeuslupaa

187 Kantajat väittävät, että suositushintojen julkistaminen ja kustannusarviot täyttävät myös perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt edellytykset. Komission päätöskäytännössä (ks. ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 24 päivänä helmikuuta 1993 tehty komission päätös 93/174/ETY [IV/34.494 — Yhdistettyjen tavarakuljetusten sovittu hintarakenne] [EYVL L 73, s. 38, jäljempänä päätös 93/174] ja perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta tiettyihin vakuutusalan sopimusten, päätösten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmiin 21 päivänä joulukuuta 1992 annettu komission asetus [ETY] N:o 3932/92 [EYVL L 398, s. 7, jäljempänä asetus [ETY] N:o 3932/92]) on niiden mukaan todettu, että sovittu hintarakenne edistää markkinoiden avoimuutta ja kyseisen alan taloudellista kehitystä, koska käyttäjät voivat verrata paremmin markkinoilla toimivia yrityksiä toisiinsa. Tästä syystä kohtuullinen osa näin saatavasta hyödystä tulee käyttäjien hyväksi. Tällainen markkinoiden avoimuus voidaan saavuttaa vain julkistamalla kyseiset hinnat, joten tästä aiheutuva kilpailunrajoitus on välttämätön. Hintojen julkistamisella ei poisteta kilpailua merkittävältä osalta kyseessä olevia tuotteita, koska julkistetut hinnat eivät ole sitovia, vaan taloudellisille toimijoille jätetään vapaus poiketa niistä ja siis kilpailla muiden yritysten kanssa.

188 Myös sisäisille hinnoille on kantajien mukaan myönnettävä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla poikkeuslupa. Siirrettäviä nostureita vuokraavien

yritysten tilanne on rinnastettavissa pankkeihin, koska ne ovat säännöllisesti kahdenkeskisissä liikesuhteissa keskenään. Koska komissio on todennut, ettei perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa sovelleta sellaisia palveluja koskeviin hintasopimuksiin, joita pankit tarjoavat toisilleen vastavuoroisesti (ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 12 päivänä joulukuuta 1986 tehty komission päätös 87/103/ETY [IV/31.356 — ABI] [EYVL L 43, s. 51, jäljempänä päätös 87/103]), kantajia on niiden mukaan kohdeltava samalla tavalla sisäisten hintojen vahvistamisen osalta. Nämä hinnat parantavat tuotantoa lisäämällä tehokkuutta, koska niiden vuoksi ei tarvitse ryhtyä hintaneuvotteluihin joka kerta, kun nosturivuokraamot vuokraavat nostureita toisilta hyväksytyiltä yrityksiltä. Myös rakennuttajat hyötyvät tästä lisääntyneestä tehokkuudesta, joten kohtuullinen osuus näin saatavasta hyödystä jää kuluttajille. Hinnoista mahdollisesti aiheutuvat kilpailunrajoitukset ovat välttämättömiä tehokkuuden lisäämiseksi. Hyväksymisjärjestelmällä ei poisteta kilpailua merkittävältä osalta kyseessä olevia tuotteita, sillä sisäisten hintojen vahvistamiseen osallistuneet yritykset voivat kunkin yksittäisen liiketoimen yhteydessä joko soveltaa toista hintaa tai kieltäytyä vuokrauksesta.

189 Komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleeseen. Se toteaa, ettei FNK voi vedota päätökseen 93/174, koska esillä olevassa asiassa ei ole kyse samoista erityispiirteistä kuin edellä mainittuun päätökseen johtaneessa tapauksessa. Suositushinnat koskevat kokonaishintaa eivätkä jotain hintaan liittyvää osatekijää, eikä avoimuus ole yhtä tärkeää siirrettävien nosturien vuokrausmarkkinoilla kuin mainitussa päätöksessä kyseessä olleilla markkinoilla. FNK ei voi myöskään vedota pankkien välisistä hinnoista tehtyyn päätökseen voidakseen osoittaa, että sisäiset hinnat olivat välttämättömiä. Siirrettäviä nostureita vuokraavien yritysten tilanne eroaa usealla perusteella pankeista: pankit toimivat liikekumppanina käytännön pakosta, koska niiden on toimittava yhteistyössä asiakkaansa valitseman pankin kanssa voidakseen toteuttaa tilisiirron, kun taas siirrettäviä nostureita vuokraavat yritykset valitsevat itse aliurakoitsijansa; pankit toteuttavat huomattavasti suuremman määrän liiketapahtumia; lisäksi sisäisiin hintoihin liittyy se, että rakennuttajiin nähden sovelletaan suositushintoja, kun taas komissio ei ole hyväksynyt päätöksessä 87/103 pankkien yhteistoimintaa niiden asiakkailta perittävien hintojen osalta.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

190 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harjoittama valvonta, joka koskee komission sille perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa annetun harkintavallan nojalla tekemiä monimutkaisia taloudellisia arviointeja kunkin mainitun säännöksen sisältämän neljän edellytyksen osalta, rajoittuu sen varmistamiseen, että menettely- ja perustelusääntöjä on noudatettu, tosiseikat ovat aineellisesti oikeita, ja ettei komissio ole syyllistynyt ilmeiseen arviointivirheeseen eikä harkintavallan väärinkäyttöön (yhdistetyt asiat 142/84 ja 156/84, BAT ja Reynolds v. komissio, tuomio 17.11.1987, Kok. 1987, s. 4487, 62 kohta; em. asia CB ja Europay v. komissio, tuomion 109 kohta; asia T-17/93, Matra Hachette v. komissio, tuomio 15.7.1994, Kok. 1994, s. II-595, 104 kohta ja em. asia SPO ym. v. komissio, tuomion 288 kohta).

191 Esillä olevassa asiassa se, että komissio ei ole myöntänyt FNK:n ja SCK:n säännöille ja määräyksille poikkeuslupaa perustuu siihen toteamukseen, että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyistä neljästä edellytyksestä kaksi ei täyty. Koska perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt neljä poikkeusluvan edellytystä ovat kumulatiivisia (yhdistetyt asiat 43/82 ja 63/82, VBVB ja VBBB v. komissio, tuomio 17.1.1984, Kok. 1984, s. 19, 61 kohta ja em. asia SPO v. komissio, tuomion 267 kohta), komissiolla ei ollut velvollisuutta tutkia kaikkia 85 artiklan 3 kohdassa määrättyjä edellytyksiä.

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä SCK:n vuokrauskiellolle poikkeuslupaa

192 Riidanalaisen päätöksen 37 perustelukappaleesta käy ilmi, että komissio on hylännyt SCK:n hyväksymisjärjestelmää ja erityisesti vuokrauskieltoa koskevan poikkeuslupahakemuksen, todettuaan ensin, etteivät perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt ensimmäinen ja toinen edellytys täyttyneet. Se on siis katsonut, ettei SCK:n hyväksymisjärjestelmä todellisuudessa nostanut vaatimustasoa aineellisesti tai menettelyllisesti laissa säädettyihin edellytyksiin verrattuna. Järjestelmällä ei siis tehosteta tuotantoa tai edistetä teknistä tai taloudellista kehitystä

(perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätty ensimmäinen edellytys). Vaikka hyväksymisjärjestelmällä saavutettaisiin etuja, jotka olisivat tästä järjestelmän ulkopuolisille yrityksille aiheutuvia haittoja suurempi, vuokrauskielto ei ole välttämätön järjestelmän toiminnalle (perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätty kolmas edellytys).

193 Kantajat väittävät, että komissio on rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan määräyksiä. SCK:n hyväksymisjärjestelmän vaatimustaso on riittävästi korkeampi, jotta sillä voidaan perustella vuokrauskiellosta mahdollisesti aiheutuva kilpailunrajoitus. Kantajat väittävät, että SCK valvoo laissa säädettyjen vaatimusten noudattamista tehokkaammin kuin Alankomaiden julkinen valvontaelin, Keboma, ja SCK:n hyväksymisjärjestelmässä sovellettavat tekniset ja yrityshallinnolliset edellytykset ylittävät laajalti laissa säädetyt edellytykset.

194 Siitä, että kantajat ovat väittäneet SCK:n valvovan tehokkaammin laissa säädettyjä edellytyksiä (menettelyä koskeva korkeampi vaatimustaso), on todettava, että on pääsääntöisesti viranomaisten eikä yksityisten oikeushenkilöiden tehtävänä valvoa, että laissa säädettyjä periaatteita noudatetaan (asia T-30/89, Hilti v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok. 1991, s. II-1439, 118 kohta). Tästä säännöstä voidaan poiketa silloin, kun viranomaiset ovat omasta aloitteestaan päättäneet antaa laissa säädettyjen edellytysten valvonnan yksityisen elimen tehtäväksi. Esillä olevassa asiassa SCK on kuitenkin perustanut viranomaisten valvonnan kanssa rinnakkaisen valvontajärjestelmän, ilman että viranomaiset olisivat luovuttaneet SCK:lle niille kuuluvaa valvontavaltaa. Kantajat eivät myöskään ole uskottavasti kiistäneet riidanalaisen päätöksen 37 perustelukappaleen toiseen kohtaan sisältyvää toteamusta, että "SCK:n hyväksymisjärjestelmään kuulumattomat yhtiöt voivat samalla tavoin osoittaa täyttävänsä säädetyt vaatimukset". Kantajat eivät ole myöskään näyttäneet toteen, että viranomaisten toteuttama laissa säädettyjen edellytysten valvonta olisi ollut puutteellista, minkä vuoksi yksityisen valvontajärjestelmän perustaminen olisi ollut välttämätöntä. Vaikka ne pystyisivätkin näyttämään toteen, että SCK:n toteuttama laissa säädettyjen edellytysten valvonta on Alankomaiden viranomaisten valvontaa tehokkaampaa, kantajat eivät kuitenkaan ole osoittaneet, että lakisääteinen valvontajärjestelmä olisi ollut riittämätön. On korostettava, että SCK, joka on perustettu vuonna 1985, sisällytti hyväksymistä koskeviin määräyksiin vasta 1.1.1991 vuokrauskieltoa koskevan ehdon. Kantajien edustaja on vastannut ensim-

mäisen oikeusasteen tuomioistuimen niille suullisessa käsittelyssä esittämään kysymykseen, ettei yksikään rakennuttaja ollut valittanut SCK:lle ennen vuokrauskiellon käyttöönottoa siitä, että jokin hyväksynnän saanut yritys olisi käyttänyt järjestelmään kuulumattomilta yrityksiltä vuokrattuja nostureita, jotka olivat siis ainoastaan viranomaisten tarkastamia. Komissio on siis perustellusti todennut, että "SCK: hon liittyville yhtiöille asetetut rajoitukset ja SCK: hon liittymättömille [yrityksille] aiheutuneet haitat ovat merkittävämpiä kuin mitkään SCK:n ilmoittamat edut" (riidanalaisen päätöksen 37 perustelukappaleen toinen kohta). Tästä syystä komission arvioon siitä, että hyväksymisjärjestelmän väitetty menettelyä koskeva korkeampi vaatimustaso ei täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrättyä ensimmäistä edellytystä, ei liity ilmeistä arviointivirhettä.

195 Kantajien väitteestä, jonka mukaan SCK:n hyväksymisjärjestelmän korkeampi aineellinen vaatimustaso perustuu siihen, että järjestelmän tekniset ja yrityshallinnolliset edellytykset ylittävät laajalti laissa säädetyt edellytykset, komissio on todennut riidanalaisessa päätöksessä, että "ei ole näytetty toteen, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä toisi todellista arvonlisää sovellettavien säädettyjen vaatimusten lisäksi. Siihen liittyneitä yhtiöitä koskevat vaatimukset ovat itse asiassa aivan samat kuin säädetyt vaatimukset — —" (37 perustelukappaleen ensimmäinen kohta). Suurin osa SCK:n antamista turvallisuusmääräyksistä sisältyi jo Alankomaiden lainsäädäntöön. Komissio on todennut myös, että "SCK:n useimmat muuta kuin turvallisuutta koskevat vaatimukset — kuten verojen ja sosiaaliturvamaksujen maksamista, kauppakamarin rekisteröintiä, kolmannen osapuolen vakuutusta, luottokelpoisuutta ja työehtosopimuksen noudattamista koskevat vaatimukset — sisältyvät jo säädettyihin vaatimuksiin" (37 perustelukappaleen kolmas kohta). Komissio on todennut vielä, että "SCK ylittää määräykset asettamalla liiketoiminnan harjoittamistapaa koskevia vaatimuksia, mutta se pelkästään ei riitä oikeuttamaan kilpailunrajoitusten käyttöä" (37 perustelukappaleen kolmannen kohdan lopussa).

196 Sellaisen päätöksen lainmukaisuutta, jossa todetaan, ettei poikkeuslupaa myönnetä, on arvioitava asianosaisten ilmoituksessaan esittämien kaikkien seikkojen perus-

teella, sellaisina kuin ne on täsmennetty hallinnollisen menettelyn kuluessa (ks. esim. asia C-360/92 P, Publishers Association v. komissio, tuomio 17.1.1995, Kok. 1995, s. I-23, 39—41 kohta).

197 SCK on selostanut komissiolle tekemässään ilmoituksessa, että yrityksille asetetaan hyväksymisjärjestelmässä kolmenlaisia velvollisuuksia, jotka koskevat 1) siirrettäviin nostureihin sovellettavia edellytyksiä, 2) yritykseen sovellettavia yleisiä edellytyksiä ja 3) yrityksen henkilöstön osalta sovellettavia edellytyksiä.

198 SCK on nimenomaisesti todennut komissiolle tekemässään ilmoituksessa, että ensiksi mainittuja edellytyksiä, joita ovat riidanalaisessa päätöksessä mainitut "turvallisuusvaatimukset", "sovelletaan myös kansallisen lainsäädännön perusteella" (ilmoituksen 26 kohta). SCK:n mukaan sama pätee myös yrityksen henkilöstöä koskeviin edellytyksiin. SCK toteaa ilmoituksessaan, että turvallisuusvaatimuksista on säädetty jo laissa". SCK:n tarkoituksena on ainoastaan varmistaa, että hyväksytyt yritykset voivat osoittaa täyttävänsä nämä laissa säädetyt vaatimukset" (ilmoituksen 28 kohta).

199 SCK toteaa ilmoituksessaan, että yritystä koskevia yleisiä edellytyksiä ovat "veroja, vakuutusta ja maksukykyä koskevat velvoitteet. Myös näistä yrityksiä koskevista edellytyksistä on suurelta osin säädetty kansallisessa lainsäädännössä, ja hyväksyntä on lisätae siitä, että lakisääteisiä velvoitteita todella noudatetaan. Tämä koskee erityisesti verojen maksamista, kaupparekisteri-ilmoitusta ja vakuutuksen ottamista koskevia velvollisuuksia" (ilmoituksen 27 kohta). SCK mainitsee ilmoituksessaan vain kolme velvoitetta, joista ei ole säädetty laissa ja joita ovat maksukykyä ja maksuvalmiutta koskevat vähimmäisvaatimukset, velvollisuus (joka on sittemmin poistettu) soveltaa FNK:n yleisiä ehtoja ja velvollisuus ottaa vastuuvakuutus.

200 Hyväksymisjärjestelmän väitetyn korkeamman vaatimustason osalta SCK on keskittynyt käsittelemään ilmoituksessaan säädettyjen edellytysten valvonnan välttä-

mättömyyttä (menettelyä koskeva korkeampi vaatimustaso) eikä niinkään korkeampaa aineellista vaatimustasoa. Korkeammasta aineellisesta vaatimustasosta on todettava, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä (ks. edellä 195 kohta) tarkasti toistanut SCK:n ilmoituksessaan toteaman kannan (ks. edellä 198 ja 199 kohta), eli että SCK:n hyväksymisjärjestelmässä määrätyt edellytykset vastasivat pääpiirteissään voimassa olevan lainsäädännön säännöksiä. Tämän toteamuksen pitäisi periaatteessa riittää sen väitteen hylkäämiseksi, jonka mukaan komissio on tehnyt ilmeisen arviointivirheen todetessaan, ettei SCK:n hyväksymisjärjestelmän aineellinen vaatimustaso olisi ollut korkeampi laissa säädettyihin edellytyksiin verrattuna.

201 Kantajat ovat kuitenkin hallinnollisessa menettelyssä korostaneet järjestelmän väitettyä korkeampaa aineellista vaatimustasoa. Ne ovat viitanneet 16.12.1992 päivättyyn väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa sen liitteessä 3 olevaan taulukkoon ja väittäneet, että hyväksymisjärjestelmään sisältyi lukuisia turvallisuutta ja toimintakykyä koskevia vaatimuksia, joista ei ollut säädetty Alankomaiden lainsäädännössä (väitetiedoksiantoon annetun vastauksen 9 kohta). Ne viittaavat 21.10.1994 päivättyyn väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa samaan taulukkoon osoittaakseen, että järjestelmä nostaa aineellista vaatimustasoa (väitetiedoksiantoon annetun vastauksen 32 kohta; kanteen liite 19). On huomattava, että tähän taulukkoon sisältyy luettelo hyväksymisjärjestelmässä määrätyistä edellytyksistä, ja että siinä todetaan kunkin edellytyksen osalta, perustuuko se lakiin vaiko ei. Kanteen 101—118 kohdassa on esitetty samanlainen luettelo.

202 Kanta, jonka kantajat ovat esittäneet väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa ja kanteessaan, ei tosiasiassa kuitenkaan vastaa SCK:n ilmoituksessa kuvailtuja hyväksymisjärjestelmän edellytyksiä (ilmoituksen 26—28 kohta; ks. edellä 198 ja 199 kohta). Hyväksymisjärjestelmä ei nosta vaatimustasoa pelkästään sillä perusteella, että siinä määrätään edellytyksistä, joista ei ole säädetty laissa. SCK:n hyväksymisjärjestelmä voi todellisuudessa nostaa vaatimustasoa vain, jos tässä järjestelmässä määrätyt edellytykset soveltuvat tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi eli parempien turvallisuutta koskevien takeiden tarjoamiseksi rakennuttajille (ks. tämän osalta kanteen 80—87 kohta). Kantajat eivät kuitenkaan ole selvittäneet, millä perusteella ja missä määrin ne edellytykset, joista ei ole laissa säädetty, olisivat soveltuneet tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Todetessaan hallinnollisessa

menettelyssä ja kanteessa pelkästään, ettei useista hyväksymisjärjestelmän edellytyksistä ole säädetty lainsäädännössä, ja otaksuessaan, että järjestelmä nostaa on näin ollen aineellista vaatimustasoa, kantajat eivät ole näyttäneet, että komissio olisi tehnyt ilmeisen arviointivirheen todetessaan, että "ei ole näytetty toteen, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä toisi todellista arvonlisää sovellettavien säädettyjen vaatimusten lisäksi" (riidanalaisen päätöksen 37 perustelukappaleen ensimmäinen kohta) ja että SCK:n määräämät muut kuin lainsäädäntöön perustuvat edellytykset eivät "riitä oikeuttamaan kilpailunrajoitusten käyttöä" (37 perustelukappaleen kolmannen kohdan lopussa).

203 Tästä seuraa, että kantajat eivät ole näyttäneet, että komissio olisi tehnyt ilmeisen arviointivirheen katsoessaan, että SCK:n hyväksymisjärjestelmä ja tähän liittyvä vuokrauskielto eivät täytä perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyistä neljästä ensin mainittua (ks. esim. em. asia Van Landewyck v. komissio, tuomion 185 kohta). Koska perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt neljä poikkeusluvan edellytystä ovat kumulatiivisia, ei ole tarpeen tutkia, onko komissio tehnyt ilmeisen arviointivirheen todetessaan, ettei SCK:n hyväksymisjärjestelmään sisältyvä vuokrauskielto ole välttämätön (ks. esim. asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, määräys 25.3.1996, Kok. 1996, s. I-1611, 48 kohta ja em. asia CB ja Europay v. komissio, tuomion 110 ja 115 kohta).

204 Perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste on siis hylättävä vuokrauskieltoa koskevilta osin.

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalle järjestelmälle poikkeuslupaa

205 Komission päätös olla myöntämättä poikkeuslupaa FNK:n suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalle järjestelmälle perustuu siihen, etteivät perustamissopimuksen

85 artiklan 3 kohdassa määrätyt kaksi ensimmäistä edellytystä täyttyneet. Komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa seuraavasti: "Ei ole näytetty toteen, että velvollisuus soveltaa 'kohtuullisia taksoja', markkinoiden lisääntyvän avoimuuden väitetystä tavoitteesta huolimatta, osaltaan parantaisi nosturinvuokraustoimintaa ja että kuluttajat, tässä tapauksessa nostureita vuokraavat yhtiöt, saisivat kohtuullisen osan saavutetusta hyödystä. Päinvastoin: — — riippumattoman toimialatutkimuksen mukaan käytetyt suositustaksat ja sisäiset taksat, jotka FNK määritteli tehdäkseen selväksi 'kohtuullisen' taksan käsitteen, olivat yleensä markkinataksoja korkeampia. Tutkimuksen laatijat selittävät tämän osaltaan sillä, että 'markkinoilla on varauduttava kilpailuun'".

206 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tapauksessa, jossa pyydetään perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla poikkeuslupaa, ilmoituksen tekevien yritysten on näytettävä komissiolle, että tässä määräyksessä vaaditut neljä edellytystä täyttyvät (em. asia VBVB ja VBBB v. komissio, tuomion 52 kohta ja em. asia Matra-Hachette v. komissio, tuomion 104 kohta).

207 Sisäisten hintojen osalta on todettava, että FNK on väittänyt perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa koskevassa ilmoituksessaan vain, ettei näillä hinnoilla poisteta kilpailua (ilmoituksen 25 kohta). Kantajat eivät ole myöskään tuoneet esille 16.12.1992 ja 21.10.1994 päivättyihin väitetiedoksiantoihin antamissaan vastauksissa mitään uusia seikkoja sisäisten hintojen arvioimiseksi perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan kannalta. Vaikka kantajat ovat väittäneet hallinnollisessa menettelyssä, että sisäisten hintojen vahvistaminen ei tapahtunut FNK:ssa (FNK:n ilmoituksen 19 kohta), ne eivät ole esittäneet komissiolle mitään seikkaa sen näyttämiseksi, että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt kolme ensimmäistä edellytystä täyttyivät sisäisiä hintoja koskevan järjestelmän osalta. Tästä syystä ne eivät ole voineet väittää, että komissio on tehnyt ilmeisen arviointivirheen katsoessaan, että "ei ole näytetty" (riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappale), että sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä olisi täyttänyt perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt kaksi ensimmäistä edellytystä.

208 Kantajat ovat väittäneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa vireillä olevassa oikeudenkäynnissä, että FNK:n sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä lisää markkinoiden avoimuutta. Niiden mukaan käyttäjät eli rakennuttajat hyötyvät tästä avoimuudesta. Sen ansiosta käyttäjät voivat helpommin verrata kilpailevia tarjouksia toisiinsa. Kantajat väittävät, että myös perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt kaksi muuta edellytystä täyttyvät, koska kilpailunrajoitukset ovat välttämättömiä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi, eikä niillä poisteta kilpailua merkittävältä osalta kyseessä olevia tuotteita.

209 On todettava, että vaikka FNK ei ole ilmoituksessaan perustellut poikkeuslupahakemustaan sillä, että järjestely edistäisi markkinoiden avoimuutta (ilmoituksen 22—24 kohta), kantajat ovat kuitenkin vedonneet tähän väitteeseen hallinnollisessa menettelyssä ja nimenomaan 21.10.1994 päivättyyn väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa (kyseisen vastauksen 28 kohta).

210 Markkinoiden lisääntynyt avoimuus kuuluu olennaisesti jokaiseen suositushintajärjestelmään, jossa hinnat määrää ja julkistaa tietyillä markkinoilla toimivien yritysten huomattavaa osaa edustava yhteenliittymä. Näin ollen sen näyttäminen, että suositushintajärjestelmää koskevien markkinoiden avoimuus lisääntyy, ei riitä osoittamaan, että perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätty ensimmäinen edellytys täyttyy. Kantajien väitteet ja komission arviointi suositushinnoista riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa koskevat tässä tapauksessa eri asioita. Komissio ei ole missään vaiheessa väittänyt, ettei suositushintoja koskeva järjestelmä lisäisi markkinoiden avoimuutta. Se on vain katsonut, että "markkinoiden lisääntyvän avoimuuden väitetystä tavoitteesta huolimatta" perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt kaksi ensimmäistä edellytystä eivät täyttyneet. Se on tämän osalta katsonut riidanalaisessa päätöksessä perustellusti, että FNK:n jäsenillä oli velvollisuus noudattaa suositushintoja (ks. edellä 159—164 kohta), koska nämä hinnat olivat käytännössä niitä kohtuullisia hintoja, joita FNK:n jäsenet olivat velvollisia noudattamaan sisäisten määräysten 3 artiklan b kohdan mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 20 perustelukappale). Kantajat eivät ole myöskään kiistäneet sitä, että kyseiset hinnat olivat huomattavasti markkinahintoja korkeampia (riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappale ja FNK:n ilmoituksen 18 kohta).

211 Todettuaan, että FNK:n hinnat olivat määrähintoja — ja lisäksi markkinahintoja korkeampia — komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa, että vaikka järjestelmällä edistettiin avoimuutta — mistä komission ei olisi tarvinnut lausua — sillä mahdollisesti aikaansaatavilla eduilla, eli markkinoiden lisääntyneellä avoimuudella, ei voitu korvata määrähinnoista aiheutuvia kilpailunrajoituksia eikä erityisesti tästä järjestelmästä aiheutuvaa haittaa, koska sen tavoitteena oli nostaa hintoja markkinahintoihin verrattuna. Tästä syystä kantajat, jotka ovat ainoastaan väittäneet kanteessaan, että suositushintoja koskevan järjestelmän etuna oli markkinoiden avoimuuden lisääntyminen, eivät ole näyttäneet, että komissio olisi tehnyt ilmeisen arviointivirheen todetessaan, että "markkinoiden lisääntyneen avoimuuden väitetystä tavoitteesta huolimatta" (riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappale), perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa määrätyt kaksi ensimmäistä edellytystä eivät täyttyneet.

212 Edellä esitetyn perusteella kolmas kanneperuste, joka koskee perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan rikkomista, on hylättävä kokonaisuudessaan.

Neljäs kanneperuste: puolustautumisoikeuksien loukkaaminen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

213 Tämä kanneperuste jakautuu kolmeen osaan.

214 Kantajat väittävät kanneperusteen ensimmäisessä osassa, että komissio on rikkonut ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa määrättyä velvollisuutta tehdä ratkaisu kohtuullisessa ajassa. Ne väittävät, että komissio on tahallisesti pitkittänyt hallinnollista menettelyä, mikä käy ilmi siitä, että se on todennut, ettei se pitänyt asiaa kiireellisenä, koska se oli vireillä myös alankomaalaisessa tuomioistuimessa ja koska yhteisön oikeuden rikkominen oli lakannut Arrondissementsrechtbank te

Utrechtin 11.2.1992 tekemän päätöksen jälkeen. Tämä asiaintila muuttui vasta Gerechtshof te Amsterdamin tehtyä 9.7.1992 päätöksen, jonka seurauksena SCK saattoi ottaa vuokrauskiellon uudelleen käyttöön. Kantajat väittävät lisäksi, että komissio antoi niille hallinnollisen menettelyn aikana kaksi väitetiedoksiantoa. Toiseen väitetiedoksiantoon, joka annettiin 22 kuukautta ensimmäisen väitetiedoksiannon jälkeen, ei sisältynyt niiden mukaan mitään muutoksia komission tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevan arvioinnin osalta. Niiden mukaan tällainen viivästys päätöksentekomenettelyssä siitä huolimatta, että kantajat olivat korostaneet asian kiireellisyyttä luopumalla lokakuussa 1994 oikeudestaan tulla kuulluiksi, on ollut vakavaa menettelyn väärinkäyttöä.

215 Kantajat väittävät kanneperusteen toisessa osassa, että komissio on rikkonut ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa tehdessään asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen kantajia kuulematta.

216 Kanneperusteen kolmannessa osassa kantajat väittävät, että komissio on loukannut niiden puolustautumisoikeuksia kieltämällä niiltä oikeuden saada tutustua asiaan liittyviin asiakirjoihin (ks. edellä 24 kohta). Komissio ei kantajien mukaan voi väittää, että ne olisivat luopuneet oikeudestaan saada tutustua asiakirjoihin siitä syystä, että ne eivät ole vedonneet tähän oikeuteen ennen väitetiedoksiantoon vastaamista (ks. XII kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus). Komission kanta on lisäksi suhteettoman ehdoton, koska se ei ole antanut asianosaisille mahdollisuutta valmistella mahdollisimman hyvin puolustustaan komission päätöksen laillisuutta koskevaa oikeudenkäyntiä varten, eikä siitä ilmene selvästi, minkä vuoksi komissio on omaksunut tämän kannan. Kantajat eivät myöskään ole pyytäneet saada tutustua vain "asiaa koskeviin asiakirjoihin", vaan myös pääosastojen III ja IV välillä käytyyn sisäiseen kirjeenvaihtoon 18.11.1993—27.9.1994 (ks. edellä 28 kohta). Vaikka tällainen kirjeenvaihto on yleensä salaista, kantajat väittävät, että tästä periaatteesta olisi perusteltua poiketa, koska tämän kirjeenvaihdon avulla voitaisiin selvittää, onko komissio käyttänyt harkintavaltaansa väärin tässä tapauksessa (asia T-1/89, Rhône-Poulenc v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok. 1991, julkisasiamies Vesterdorfin ratkaisuehdotus, s. II-867, 869 ja 891).

217 Vastauksessaan kanneperusteen ensimmäiseen osaan komissio viittaa asiassa T-213/95 antamaansa vastineeseen. Toiseen osaan se vastaa, että missään ei ole säädetty tai määrätty, että yrityksiä tai yhteenliittymiä, joita asia koskee, on kuultava suullisesti, eikä asiaan liity mitään sellaista erityistä seikkaa, jonka perusteella puolustautumisoikeudet olisi esillä olevassa tapauksessa voitu taata ainoastaan kuulemisella, joten komissiolla ei ollut velvollisuutta kuulla kantajia suullisesti, koska se oli tiedustellut kirjallisesti niiden näkemyksiä asiasta. Kolmannesta osasta komissio toteaa, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailuasioissa asiakirjoihin tutustumisen tarkoituksena on antaa väitetiedoksiannon kohteena oleville mahdollisuus tutustua komission asiakirja-aineiston todisteisiin, jotta asianosaiset voisivat niiden perusteella esittää mielipiteensä komission väitetiedoksiannossaan tekemistä päätelmistä (ks. asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1775, 59 kohta). Komission mukaan kantajat eivät ole käyttäneet mahdollisuutta tutustua komission asiakirjoihin väitetiedoksiannon antamisen jälkeen, joten ei ole mitään syytä, miksi niiden pitäisi saada tutustua asiakirjoihin menettelyn myöhemmässä vaiheessa eikä etenkään sen jälkeen, kun riidanalainen päätös on tehty.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

218 Kantajat ovat vedonneet jo asiassa T-213/95 tämän kanneperusteen ensimmäiseen osaan, joka koskee sitä, että ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa määrättyä velvollisuutta ratkaista asia kohtuullisen ajan kuluessa on rikottu. Tämä osa on hylättävä edellä 53—70 kohdassa esitettyjen perusteiden vuoksi.

219 Toisesta osasta, joka koskee sitä, että komission olisi pitänyt kuulla kantajia ennen kuin se teki 13.4.1994 asetuksen N:o 17 15 artiklan 6 kohdassa tarkoitetun päätöksen, on todettava, että vaikka komissiolla olisi ollut yhteisön oikeuden nojalla velvollisuus kuulla kantajia suullisesti ennen tällaisen päätöksen tekemistä, tämän velvollisuuden rikkominen olisi vaikuttanut kuitenkin vain 13.4.1994 tehdyn komission päätöksen lainmukaisuuteen, eikä riidanalaiseen päätökseen, joka ainoastaan on laillisuusvalvonnan kohteena esillä olevassa asiassa. On kiistatonta, että kantajat ovat ilmoittaneet 21.10.1994 päivättyyn väitetiedoksiantoon antamassaan

vastauksessa luopuvansa niitä varten järjestettävästä kuulemisesta ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä. Tästä syystä myös kanneperusteen toinen osa on hylättävä.

220 Kanneperusteen viimeisestä osasta, joka koskee sitä, ettei komissio ole antanut kantajien tutustua asiaa koskeviin asiakirjoihin, on todettava, että kantajat ovat esittäneet tätä koskevan pyynnön vasta riidanalaisen päätöksen tekemisen jälkeen. Tästä syystä päätöksen lainmukaisuuteen ei voi mitenkään vaikuttaa se, ettei komissio ole hyväksynyt pyyntöä saada tutustua asiakirjoihin (ks. asia T-145/89, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-987, 30 kohta). Kantajat eivät myöskään ole vedonneet mihinkään sellaiseen seikkaan, joka osoittaisi, että asiakirja-aineistossa voisi olla niiden kannalta edullisia seikkoja. Ne eivät ole väittäneet, että ne eivät olisi saaneet tutustua kaikkiin niille vastaisiin asiakirjoihin. Ne eivät myöskään ole väittäneet pääosastojen III ja IV kirjeenvaihdosta, että nämä sisäiset asiakirjat, jotka ovat yleensä luottamuksellisia (asia T-7/89, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1711, 54 kohta; asia C-310/93 P, BPB Industries ja British Gypsum v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. I-865, 25 kohta), voisivat sisältää niiden kannalta edullisia seikkoja. Kantajat väittävät, että tämän kirjeenvaihdon perusteella voitaisiin arvioida, onko komissio käyttänyt väärin harkintavaltaansa. Ne eivät kuitenkaan ole kanteessaan katsoneet tarpeelliseksi esittää harkintavallan väärinkäyttöä koskevaa kanneperustetta osoittaakseen, että riidanalainen päätös on lainvastainen.

221 Tämän vuoksi myös kanneperusteen kolmas osa on hylättävä.

222 Samojen perusteiden vuoksi kantajien 9.7.1996 tekemää pyyntöä asian selvittämistoimiin tai prosessinjohtotoimiin ryhtymiseksi (ks. edellä 28 kohta) ei voida hyväksyä.

223 Edellä esitetystä seuraa, että neljäs kanneperuste, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista, on hylättävä kokonaisuudessaan.

Viides kanneperuste: perustamissopimuksen 190 artiklan rikkominen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

224 Kantajat väittävät, että komissio on rikkonut perustamissopimuksen 190 artiklaa. Sillä oli esillä olevassa asiassa erityinen perusteluvelvollisuus, koska se käsitteli ensimmäistä kertaa tällaisen hyväksymisjärjestelmän yhteensopivuutta yhteisön kilpailusääntöjen kanssa. Se ei ole myöskään ottanut huomioon kantajien hallinnollisen menettelyn kuluessa tekemiä huomautuksia. Kantajat katsovat erityisesti, että komissio ei ole perustellut riittävästi seuraavia seikkoja: 1) SCK:n luonnehtimista perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuksi yritykseksi ja 2) SCK:n ja FNK:n menettelytapojen aiheuttamaa kilpailun rajoitusta ja vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

225 Komissio ei ole vastannut erikseen tähän kanneperusteeseen.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

226 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yksittäistapausta koskevan päätöksen perusteluvelvollisuuden tarkoituksena on taata, että ne, joita asia koskee, saavat riittävät tiedot voidakseen arvioida, onko päätös perusteltu vai liittyykö siihen mahdollisesti virhe, jonka perusteella päätöksen pätevyys voidaan riitauttaa, ja että yhteisöjen tuomioistuimet voivat valvoa päätöksen lainmukaisuutta. Tämän velvoitteen laajuus riippuu kyseisen toimen luonteesta ja asiayhteydestä päätöstä tehtäessä (ks. mm. asia C-350/88, Delacre ym. v. komissio, tuomio 14.2.1990, Kok. 1990, s. I-395, 15 kohta; asia T-504/93, Tiercé Ladbroke v. komissio, tuomio 12.6.1997, Kok. 1997, s. II-923, 149 kohta). Komission on siis esitettävä nimenomaiset perustelut, jos sen tekemän päätöksen vaikutukset ulottuvat huomattavasti

pidemmälle kuin sitä edeltävät päätökset (asia 73/74, Papier Peints v. komissio, tuomio 26.11.1975, Kok. 1975, s. 1491, 31 kohta).

227 Esillä olevassa asiassa väitetystä erityisestä perusteluvelvollisuudesta on todettava, että vaikka komissio lausuu riidanalaisen päätöksen päätösosassa vain vuokrauskiellosta ja suositushintoja sekä sisäisiä hintoja koskevasta järjestelmästä, se on kuitenkin todennut, mitkä edellytykset — julkisuus, riippumattomuus, avoimuus ja muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksyminen — hyväksymisjärjestelmän on täytettävä, jotta sen voidaan katsoa olevan yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa (riidanalaisen päätöksen 23 perustelukappale). Kantajat eivät voi väittää, että riidanalaisen päätöksen päätösosa menisi mainittujen rikkomisten osalta (vuokrauskielto ja suositushintoja sekä sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä) huomattavasti komission aikaisempia päätöksiä pidemmälle. Komissio on joka tapauksessa selvittänyt riidanalaisessa päätöksessä yksityiskohtaisesti, miksi suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalla järjestelmällä ja vuokrauskiellolla rikottiin perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa (20—31 perustelukappale) ja miksi näille menettelytavoille ei ole voitu myöntää poikkeuslupaa perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan nojalla (32—39 perustelukappale). Se on samoin perustellut riittävästi, miksi se on katsonut, että SCK on perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys (17 perustelukappale).

228 Väitteestä, jonka mukaan komission olisi pitänyt ottaa huomioon kantajien hallinnollisessa menettelyssä esittämät huomautukset, on todettava, että vaikka komission on perustamissopimuksen 190 artiklan mukaan mainittava ne tosiseikat, jotka ovat päätöksen syynä ja ne oikeudelliset seikat, joiden perusteella se on tehnyt kyseisen päätöksen, tässä määräyksessä ei kuitenkaan edellytetä, että sen on mainittava kaikki hallinnollisessa menettelyssä esitetyt tosiseikat ja oikeudelliset seikat (em. asia BAT ja Reynolds v. komissio, tuomion 72 kohta ja em. asia Tiercé Ladbroke v. komissio, 149 kohta). Asiaa koskevista asiakirjoista ei ilmene, että komissio ei olisi ottanut huomioon jotain hallinnollisessa menettelyssä esitettyä olennaista seikkaa (ks. em. asia Publishers Association v. komissio, tuomion 41 ja 42 kohta).

229 Tämän vuoksi perustamissopimuksen 190 artiklan rikkomista koskeva kanneperuste on perusteeton.

230 Kaiken edellä esitetyn perusteella riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset on hylättävä.

3. *Toissijaiset vaatimukset, jotka koskevat sakkojen poistamista tai niiden määrän alentamista*

231 Kantajat vetoavat kolmeen kanneperusteeseen tukeakseen toissijaisia vaatimuksiaan, jotka koskevat sakkojen poistamista tai niiden määrän alentamista. Ensimmäinen kanneperuste koskee asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkomista, toinen suhteellisuusperiaatteen loukkaamista ja kolmas perustamissopimuksen 190 artiklan rikkomista.

Ensimmäinen kanneperuste: asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkominen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

232 Kantajat väittävät, ettei sakon määrääminen ole ollut perusteltua. Ne väittävät, että riidanalaisen päätöksen 44 perustelukappaleeseen sisältyvä toteamus, jonka mukaan "FNK ja SCK eivät ole voineet olla tietämättömiä siitä, että kyseessä olevien menettelytapojen tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen, tai niistä seurasi ainakin, että kilpailu rajoittui" [2] ei pidä paikkaansa.

2 — Lainaus suomennettu yhteisöjen tuomioistuimessa, koska päätöksen suomenkielinen käännös on epätarkka.

233 SCK:n ei voida olettaa olleen tietoinen siitä, että vuokrauskiellon tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui, koska ensinnäkin hyväksymisneuvosto oli todennut, että vuokrauskielto oli ainoa keino hyväksymisjärjestelmän johdonmukaisuuden säilyttämiseksi ja koska komissio oli itse todennut asiassa T-213/95 antamassaan vastineessa, että tämä asia oli sekä käsitteellisesti että kilpailupoliittisesti monimutkainen. Joka tapauksessa komissio on todennut eräässä aikaisemmassa tapauksessa, että se, ettei se ollut koskaan ennen tehnyt päätöstä tietyn tyyppisestä rikkomisesta, oli riittävä syy olla määräämättä sakkoa (ETY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamisesta 26 päivänä heinäkuuta 1988 tehty komission päätös 88/501/ETY [IV/31.043 — Tetra Pak I (BTG-lisenssi) [EYVL L 272, s. 27, jäljempänä päätös 88/501]).

234 Kantajat viittaavat FNK:n suositushintojen osalta perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta tiettyihin franchising-sopimusten ryhmiin 30 päivänä marraskuuta 1988 annetun komission asetuksen (ETY) N:o 4087/88 (EYVL L 359, s. 46, jäljempänä asetus N:o 4087/88) 5 artiklaan ja perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan soveltamisesta tiettyihin sopimusten, päätösten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmiin vakuutusalalla 31 päivänä toukokuuta 1991 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1534/91 (EYVL L 143, s. 1, jäljempänä asetus N:o 1534/91) 1 artiklan 1 kohtaan sekä yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 161/84, Pronuptia, 28.1.1986 antamaan tuomioon (Kok. 1986, s. 353), joista niiden mukaan käy ilmi, ettei pelkästään sellaisten suositushintojen, jotka eivät olleet sitovia, soveltamisen voitu katsoa olevan yhteisön oikeuden vastaista. Vaikka FNK:n voitaisiin katsoa olevan vastuussa sisäisten hintojen vahvistamisesta, sen ei ole voitu kohtuudella edellyttää olevan tietoinen siitä, että tällä toiminnalla rikottiin perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, koska komissio oli jo hyväksynyt kahteen eri kertaan vastaavanlaiset sisäiset hintajärjestelmät pankkialalla (päätös 87/103 ja ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklassa tarkoitetusta menettelystä 19 päivänä heinäkuuta 1989 tehty komission päätös 89/512/ETY [IV/31.499 — alankomaalaiset pankit] [EYVL L 253, s. 1]).

235 Komissio toteaa, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jotta voitaisiin katsoa, että kilpailusääntöjä on rikottu tahallisesti, ei ole välttämätöntä, että yritys on ollut tietoinen siitä, että se on rikkonut vastoin 85 artiklassa määrättyä kieltoa.

Riittää, kun se ei ole voinut olla tietämättä, että riitautetun toiminnan tavoitteena oli rajoittaa kilpailua (asia 246/86, Belasco ym. v. komissio, tuomio 11.7.1989, Kok. 1989, s. 2117, 41 kohta). Tämä pätee komission mukaan kantajiin. Komissio toteaa vielä erityisesti FNK:sta, ettei se voi vedota edellä mainitussa asiassa Pronuptia annettuun tuomioon, asetuksiin (ETY) N:o 4087/88 ja (ETY) N:o 1534/91 tai komission pankkialaa koskevaan päätöskäytäntöön, koska ne koskivat vapaita hintajärjestelmiä, kun taas esillä olevassa asiassa suositushinnat ja sisäiset hinnat olivat sitovia ja niitä sovellettiin asiakkaisiin.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

236 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomista, josta voidaan määrätä seuraamuksia, on tahallinen tai tuottamuksellinen rikkominen, ja sen osalta riittää, kun rikkomukseen syyllistynyt ei ole voinut olla tietämättä, että tämän toiminnan täytyi rajoittaa kilpailua (asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio, tuomio 7.7.1994, Kok. 1994, s. II-441, 142 kohta ja em. oikeuskäytäntö).

237 SCK:n väitteitä, joiden mukaan se ei ollut tietoinen siitä, että vuokrauskiellolla rajoitettiin kilpailua, ei voida hyväksyä. Asiaa koskevista asiakirjoista ei käy ilmi, että hyväksymisneuvosto olisi todennut vuokrauskiellon olleen ainoa keino täyttää hyväksymisneuvoston hyväksymisperusteiden 2 artiklan 5 kohdassa mainittu hyväksymisjärjestelmän johdonmukaisuutta koskeva edellytys. Hyväksymisneuvoston 22.4.1992 päivätyssä kertomuksessa, johon kantajat ovat viitanneet, todetaan vain, ettei SCK noudata enää tätä kohtaa sen jälkeen, kun se on lakannut soveltamasta vuokrauskieltoa kansallisen tuomioistuimen antaman välipäätöksen seurauksena, eikä se ole määrännyt vaihtoehtoisesta ratkaisusta ("SCK on tuomioistuimen tekemän päätöksen seurauksena lakannut soveltamasta kyseistä ehtoa [vuokrauskieltoa], mutta se ei ole vielä määrännyt muuta ehtoa, joka vastaisi järjestelmän perimmäistä tavoitetta eli sen varmistamista, että vuokrattaessa nostureita muilta yrityksiltä myös nämä nosturit ovat vaatimusten mukaisia. Tästä syystä SCK ei täytä hyväksymisperusteiden 2 artiklan 5 kohdassa määrättyä edellytystä").

238 Sillä, että komissio on todennut asian olevan monimutkainen, ei myöskään voida perustella sitä, ettei SCK ole ollut "tietoinen" kilpailunrajoituksesta. Ei ole mahdollista, että SCK olisi voinut katsoa, että vuokrauskielto, jolla rajoitetaan hyväksynnän saaneiden yritysten sopimusvapautta ja jolla vaikutetaan järjestelmän ulkopuolisten yritysten asemaan, ei ollut omiaan rajoittamaan kilpailua ja aiheuttamaan ongelmia yhteisön kilpailuoikeuden kannalta.

239 Komission päätöksellä olla määräämättä sakkoja päätöksessä 88/501 sillä perusteella, että todetut rikkomiset olivat luonteeltaan melko uusia, ei myönnetä "immuniteettia" sakoista yrityksille, jotka ovat syyllistyneet sellaisiin rikkomisiin, joista komissio ei ole aikaisemmin määrännyt seuraamuksia. Komissiolla on harkintavaltaa päättää kunkin tapauksen erityisten seikkojen perusteella siitä, onko sen toteaman rikkomisen seuraamukseksi ja kilpailuoikeuden tehokkaan vaikutuksen säilyttämiseksi tarpeen määrätä sakkoja. Tämän osalta on todettava, että kantajien on täytynyt olla tietoisia niistä vaikutuksista, joita vuokrauskiellolla oli hyväksymisjärjestelmässä, joka ei ollut avoin ja jossa ei sallittu muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä.

240 FNK:n suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä oli sitova (ks. edellä 159—164 kohta) ja tämä järjestelmä koski sekä FNK:n jäsenten välisiä suhteita (sisäiset hinnat) että sen jäsenten ja rakennuttajien välisiä suhteita (suositushinnat). Näiden piirteiden vuoksi esillä oleva asia eroaa perustavalla tavalla edellä mainitussa asiassa Pronuptia annetussa tuomiossa, asetuksessa (ETY) N:o 4087/88 ja asetuksessa (ETY) N:o 1534/91, sellaisena kuin tämä asetus on täytäntöönpantuna asetuksella (ETY) N:o 3932/92 sekä komission pankkialaa koskevassa päätöskäytännössä tutkituista tapauksista, joihin kantajat ovat vedonneet (ks. edellä 234 kohta). On lisättävä, että suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevan järjestelmän tavoitteena oli nostaa markkinahintoja (ks. edellä 163 ja 164 kohta). Näiden seikkojen vuoksi ei ole mahdollista, että FNK ei olisi ollut tietoinen siitä, että sen suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä sai aikaan kilpailun rajoituksen.

241 Tästä seuraa, että ensimmäinen kanneperuste on hylättävä.

Toinen kanneperuste: suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

242 Kantajat väittävät, että komission riidanalaisen päätöksen 45 perustelukappaleessa esittämät seikat, joiden perusteella se on vahvistanut sakon määrän, eivät ole asian kannalta merkityksellisiä. Sakon määrä ei ole niiden mukaan oikeassa suhteessa nosturinvuokrausalan yhteismarkkinoiden väitettyyn häiriöön nähden. Komissio on myös virheellisesti katsonut, että SCK ja FNK — jotka yhdessä edustavat vain noin 40 prosenttia markkinoilla toimivista yrityksistä ja joilla ei siis ole merkittävää osuutta nosturinvuokrausmarkkinoista — ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Lisäksi FNK on vapaaehtoisesti pysyttänyt voimassa 11.2.1992 annetulla kansallisen tuomioistuimen välipäätöksellä aikaansaadun tilanteen, huolimatta sen kumoamisesta 9.7.1992 muutoksenhaun seurauksena. Tällainen toiminta, jonka vuoksi kantajille ei olisi pitänyt määrätä lainkaan sakkoa (ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 5 päivänä syyskuuta 1979 tehty komission päätös 79/934/ETY [IV/29.021 — BP Kemi — DDSF] [EYVL L 286, s. 32]), on joka tapauksessa riittävä syy alentaa sakon määrää huomattavasti.

243 Komission määräämät sakot ovat lisäksi kohtuuttoman suuria, koska FNK:lla ja SCK:lla ei ole riittävästi varoja voidakseen maksaa ne. Kantajat toteavat SCK:n osalta, että rikkomisen lyhyt kesto (ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta 19 päivänä joulukuuta 1974 tehty komission päätös 75/75/ETY [IV/28.851 — General Motors Continental] [EYVL L 29, s. 14]) ja se seikka, ettei komissio ole koskaan aikaisemmin ottanut kantaa kilpailusääntöjen soveltamisen hyväksymisjärjestelmiin (asia C-62/86, AKZO v. komissio, tuomio 3.7.1991, Kok. 1991, s. I-3359, 163 kohta) ovat lieventäviä seikkoja, joiden vuoksi sakkojen määrän alentaminen on perusteltua. Ne toteavat FNK:n osalta, ettei komissiolla ollut oikeutta ottaa huomioon FNK:n jäsenten liikevaihdon suuruutta sen vahvistaessa sakon määrää, koska riidanalainen päätös on osoitettu FNK:lle eikä sen

yksittäisille jäsenille. Lopuksi sakon määrää pitäisi niiden mukaan alentaa, koska komissio on rikkonut hallinnollisessa menettelyssä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa, koska se ei ole tehnyt ratkaisua kohtuullisessa ajassa.

244 Kantajat viittaavat väliintulokirjelmästä tekemissään huomautuksissa vielä EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 5 päivänä kesäkuuta 1996 tehtyyn komission päätökseen 96/438/EY (IV/34.983 — FENEX) (EYVL L 181, s. 28, jäljempänä päätös 96/438), jossa komissio määräsi vain 1 000 ecun suuruisen sakon, ja ne väittävät, että mainitussa tapauksessa kyseessä ollut rikkominen vastaa piirteiltään sitä rikkomista, johon FNK:n on väitetty syyllistyneen.

245 Komissio vastaa tähän, että kantajat eivät voi väittää, ettei yhteisön markkinoilla ole ollut häiriöitä. Kantajilla on yhdessä huomattava osuus Alankomaiden markkinoista. Suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä oli ollut olemassa yli kymmenen vuoden ajan, kun FNK keskeytti sen soveltamisen Arrondissementsrechtbank te Utrechtin puheenjohtajan 11.2.1992 tekemän välipäätöksen jälkeen. Sakkojen määrä ei ole kohtuuttoman suuri, koska kantajien jäsenten liikevaihto on yli 200 miljoonaa ecua. Sakkoa määrättäessä on otettu huomioon SCK:n rikkomisen suhteellisen lyhyt kesto. Komission mukaan se ei ole rikkonut ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

246 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sakon määrä on porrastettava rikkomiseen liittyvien seikkojen ja rikkomisen vakavuuden perusteella, ja sakon määrää vahvistettaessa rikkomisen vakavuutta on arvioitava erityisesti ottaen huomioon aiheutettujen kilpailunrajoitusten luonne (ks. asia T-77/92, Parker Pen v. komissio, tuomio 14.7.1994, Kok. 1994, s. II-549, 92 kohta).

247 Komissio on arvioinut riidanalaisen päätöksen 45 perustelukappaleessa rikkomisten vakavuutta voidakseen vahvistaa kantajille määrättävän sakon määrän. Se on todennut aluksi, että FNK:n hintajärjestelmällä ja SCK:n vuokrauskiellolla "valvotaan tai rajoitetaan Alankomaiden nosturinvuokrausmarkkinoita keinotekoisesti ja siten vääristetään nosturinvuokrausalan yhteisön markkinoita". Se on todennut tämän jälkeen, että kantajat "ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, ja ne muodostuvat useista yrityksistä, joilla on merkittävä osa nosturien vuokrausmarkkinoista" ja että "rajoituksista luovuttiin vasta tuomioistuimen tätä koskevan päätöksen jälkeen".

248 Koska rikkomisten vakavuutta koskevien arviointiseikkojen merkityksellisyys on selvää, on tutkittava, pitävätkö tätä koskevat toteamukset asiallisesti paikkansa.

249 Kuten on jo todettu, SCK:n vuokrauskiellolla ja FNK:n suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalla järjestelmällä rikottiin perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa. Tämän osalta on todettava, että kyseessä oleva vuokrauskielto, joka liittyy järjestelmään, joka ei ole täysin avoin ja jossa ei sallita muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä, rajoitti järjestelmän ulkopuolisten ja erityisesti muiden kuin alankomaalaisten yritysten kilpailumahdollisuuksia. Lisäksi FNK:n hintajärjestelmä rajoitti huomattavasti FNK:n jäsenten välistä kilpailua. FNK:n ja SCK:n riidanalaiset toimet ovat siis aiheuttaneet huomattavia häiriöitä nosturinvuokrausalan yhteisön markkinoilla. Kantajat ovat kanteessa itse todenneet FNK:n ja SCK:n läheisestä yhteydestä toisiinsa, että "FNK:lla ja SCK:lla on lähes yhtä paljon jäseniä, ja nämä yritykset ovat suureksi osaksi samoja". Komissio ei ole myöskään tehnyt arviointivirhettä katsoessaan, että FNK:n jäsenten ja SCK:n hyväksynnän saaneiden yritysten osuus nosturinvuokrausmarkkinoista on huomattava. Komissio on arvioinut riidanalaisessa päätöksessä, että FNK:n ja SCK:n osuus Alankomaiden nosturinvuokrausmarkkinoista oli 78 tai 51 prosenttia (6 perustelukappale). Kantajat ovat itse todenneet hallinnollisessa menettelyssä niiden markkinaosuuden olevan juuri 51 prosenttia. Kantajat ovat kiistäneet 21.10.1994 päivättyyn väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa komission esittämän luvun (75 prosenttia), ja väittäneet, että FNK:n jäsenillä oli 31.12.1993 yhteensä 1 544 siirrettävää nosturia koko nosturinvuokrausmarkkinoilla olevista noin 3 000 siirrettävästä nosturista, eli niiden markkinaosuus oli 51 prosenttia. Tästä syystä kantajien väite, jonka mukaan FNK:n ja SCK:n — joihin kuuluvat

yritykset ovat pääasiallisesti samoja — markkinaosuus on "vain" 40 prosenttia Alankomaiden nosturinvuokrausmarkkinoista, on hylättävä. Joka tapauksessa myös 40 prosentin markkinaosuus on huomattava osa alankomaiden nosturinvuokrausmarkkinoista. FNK ei voi myöskään sakon poistamiseksi tai sen määrän alentamiseksi väittää, että se on pysyttänyt voimassa 11.2.1992 tehdyllä välipäätöksellä aikaansaadun tilanteen siitä huolimatta, että muutoksenhakutuomioistuin kumosi kyseisen päätöksen 9.7.1992. Koska sakko koskee vain 6.2.1992 edeltävää aikaa (riidanalaisen päätöksen 46 perustelukappale), sillä, ettei FNK ole soveltanut suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevaa järjestelmää 11.2.1992 jälkeen, ei ole merkitystä arvioitaessa rikkomisen vakavuutta ennen 6.2.1992.

250 Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan rikkomista koskevasta perusteesta on todettava, että se ei ole perusteltu (ks. edellä 53—70 kohta). Tästä syystä myöskään vaatimusta, jonka mukaan sakon määrää on alennettava sillä perusteella, että kohtuullista aikaa koskevaa periaatetta on loukattu, ei voida hyväksyä.

251 Kantajat eivät voi myöskään vedota päätökseen 96/438. Tästä päätöksestä käy nimittäin ilmi, että FENEXin ehdottamat hinnat olivat puhtaasti ohjeellisia. Tässä asiassa ei siis ollut kysymyksessä hintajärjestelmä, joka kuten esillä olevassa asiassa olisi sitonut yhteenliittymän jäseniä sen vuoksi, että niillä oli velvollisuus noudattaa kohtuullisia hintoja (ks. edellä 159—164 kohta). On lisäksi selvää, että toisin kuin FNK:n tapauksessa (Arrondissementsrechtbank te Utrechtin puheenjohtajan 11.2.1992 tekemä välipäätös; ks. edellä 8 kohta), kansallinen tuomioistuin tai muu viranomainen ei ole määrännyt FENEXiä lopettamaan hintojen julkistamista. Tämän lisäksi FENEX oli vapaaehtoisesti luopunut suositushintojen julkistamisesta, ennen kuin komissio päätti viran puolesta, ei siis sille tehdyn valituksen perusteella, aloittaa menettelyn FENEXiä vastaan.

252 Suhteellisuusperiaatteen loukkaamisesta sillä perusteella, että sakkojen suuruus on määrätty kantajien varallisuuden perusteella, on todettava, että vakiintuneen

oikeuskäytännön mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa käytetty yleisluonteinen ilmaus "rikkominen" koskee erotuksetta sopimuksia, yritysten välisiä yhdenmukaistettuja menettelytapoja sekä yritysten yhteenliittymien päätöksiä, ja sen käyttö osoittaa, että tässä säännöksessä säädetyt enimmäismäärät soveltuvat samalla tavalla sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin sekä yritysten yhteenliittymien päätöksiin. Tämän seurauksena 10 prosentin suuruinen liikevaihdosta laskettava enimmäismäärä on laskettava suhteessa kunkin kyseisen sopimuksen tai yhdenmukaistetun menettelytavan osapuolena olevan yrityksen saavuttamaan liikevaihtoon tai yhteenliittymään kuuluvien yritysten yhteenlaskettuun liikevaihtoon, ainakin silloin, kun sisäisten sääntöjen mukaan yhteenliittymä pystyy tekemään jäseniä sitovia päätöksiä. Tällaisen päättelyn perusteltavuutta tukee se, että yritysten yhteenliittymän mahdollisesti käyttämä vaikutusvalta markkinoilla ei riipu sen omasta "liikevaihdosta", joka ei osoita sen kokoa eikä markkinavoimaa, vaan sen jäsenten liikevaihdosta, joka on osoitus sen koosta ja markkinavoimasta (em. asia CB ja Europay v. komissio, 136 ja 137 kohta sekä em. asia SPO ym. v. komissio, 385 kohta).

253 Esillä olevassa asiassa ei ole kiistetty, että FNK on yritysten yhteenliittymä (FNK:n ilmoituksen 8 kohta). Lisäksi FNK:n sääntöjen 6 artiklan nojalla yhteenliittymä pystyy tekemään jäseniään sitovia päätöksiä. Kantajat eivät siis voi väittää, ettei komissiolla olisi ollut oikeutta ottaa huomioon FNK:n jäsenten liikevaihtoa sen vahvistaessa tälle yhteenliittymälle määrättävän sakon määrää.

254 SCK:lle määrätystä sakosta on todettava, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä (17 perustelukappale) todennut oikein perustein, että SCK on yritys eikä yritysten yhteenliittymä. Tästä syystä komissiolla ei ollut oikeutta ottaa huomioon hyväksynnän saaneiden yritysten liikevaihtoa sen vahvistaessa sakon määrän. SCK:n vuoden 1994 vuosikertomuksesta käy ilmi, että sen liikevaihto oli 608 231 guldenia, eli noin 288 750 ecua. Vaikka komissio on noudattanut asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan a alakohdassa säädettyä ylärajaa, on selvää, että SCK:lle määrätty 300 000 ecun suuruinen sakko, joka ylittää SCK:n riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltävänä vuonna toteuttaman liikevaihdon, on suhteeton.

255 Edellä esitetyn perusteella ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo sille kuuluvan täyden harkintavallan perusteella, että on perusteltua alentaa sakon määrää 100 000 ecuun.

Kolmas kanneperuste: perustamissopimuksen 190 artiklan rikkominen

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista

256 Kantajat väittävät, että komissio on perustellut sakon määrän puutteellisesti (asia 45/69, Boehringer Mannheim v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 769 ja 811; yhdistetyt asiat 40/73—48/73, 50/73, 54/73, 55/73, 56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok. 1975, s. 1663, 612 kohta ja yhdistetyt asiat 100/80—103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, 120 kohta).

257 Komissio viittaa tämän osalta riidanalaisen päätöksen 45 ja 46 perustelukappaleeseen.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

258 On muistettava, että asianosaisille vastaisten päätösten perustelua koskevan velvollisuuden tarkoituksena on tehdä mahdolliseksi se, että asianosaiset saavat tarpeelliset tiedot siitä, onko päätös asianmukainen ja että tuomioistuimet voivat valvoa kyseisen päätöksen laillisuutta (ks. edellä 226 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö ja asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 65 kohta).

259 Komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 44 perustelukappaleessa, että SCK:n ja FNK:n on täytynyt olla tietoisia siitä, että kyseessä olevan liiketoiminnan tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen, tai siitä seurasi ainakin, että kilpailu rajoittui. Se on arvioinut 45 ja 46 perustelukappaleissa rikkomisten vakavuutta ja kestoa voidakseen vahvistaa kantajille määrättävän sakon määrän. Näissä kahdessa perustelukappaleessa on annettu kantajille tarvittavat tiedot, jotta ne voivat arvioida, ovatko niille määrätyt sakot perusteltuja ja jotta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi valvoa niiden laillisuutta.

260 Kolmatta kanneperustetta ei siis voida hyväksyä.

261 Edellä esitetystä seuraa, että sakkojen poistamista koskevat vaatimukset on hylättävä ja että ainoastaan SCK:lle määrätyn sakon määrää on alennettava.

Oikeudenkäyntikulut

262 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Kuitenkin saman artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan. Asiassa T-213/95 kantajat ovat hävinneet kaikki vaatimuksensa ja asiassa T-18/96 pääasialliset vaatimuksensa sekä suurimman osan toissijaisista vaatimuksistaan. Tämän vuoksi työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohtaa ei ole syytä soveltaa. Kantajat velvoitetaan tästä syystä korvaamaan vastaajan oikeudenkäyntikulut, välitoimia koskevasta oikeudenkäynnistä aiheutuneet kulut mukaan luettuina. Kantajat velvoitetaan lisäksi korvaamaan väliintulijoiden oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(laajennettu neljäs jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) Asiat T-213/95 ja T-18/96 yhdistetään tuomion julistamista varten.

2) EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 29 päivänä marraskuuta 1995 tehdyn komission päätöksen 95/551/EY (IV/34.179, 34.202, 34.216 — Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf ja Federatie van Nederlandse Kraanverhuurbedrijven) 5 artiklan 2 kohdassa Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijfille määrättyä sakkoa alennetaan 100 000 ecuun.

3) Kanteet hylätään muilta osin.

4) Kantajat vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan ja velvoitetaan korvaamaan komission oikeudenkäyntikulut, välitoimia koskevasta oikeudenkäynnistä aiheutuneet kulut mukaan lukien. Kantajat velvoitetaan korvaamaan myös väliintulijoiden oikeudenkäyntikulut.

Lenaerts Lindh Azizi

Cooke Jaeger

Julistettiin Luxemburgissa 22 päivänä lokakuuta 1997.

H. Jung P. Lindh

kirjaaja laajennetun neljännen jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Kanteiden perustana olevat tosiseikat ja asian käsittelyn vaiheet ..... II - 1749

Asianosaisten väitteet ..... II - 1757

Vahingonkorvauskanne (asia T-213/95) ..... II - 1759

1. Lainvastaiseksi väitetty komission toiminta ..... II - 1759

Ensimmäinen kanneperuste: ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkominen ..... II - 1760

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1760

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1763

Toinen kanneperuste: oikeusvarmuuden periaatteen loukkaaminen ..... II - 1769

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1769

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1770

Kolmas kanneperuste: luottamuksensuojan periaatteen loukkaaminen ..... II - 1771

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1771

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1772

Neljäs kanneperuste: oikeutta tulla kuulluksi on loukattu ..... II - 1773

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1773

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1774

2. Syy-yhteys ..... II - 1776

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1776

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1776

Päätöksen 95/551/EY mitättömyyden toteamista tai kumoamista koskeva kanne (asia T-18/96) ..... II - 1778

1. Riidanalaisen päätöksen mitättömyyden toteamista koskevat vaatimukset ..... II - 1778

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1778

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1779

2. Riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset ..... II - 1781

Ensimmäinen kanneperuste: asetuksen N:o 17 3, 4, 6 ja 9 artiklan rikkominen ..... II - 1781

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1781

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1782

Toinen kanneperuste: perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen ..... II - 1782

Ensimmäinen osa, joka koskee sitä, että SCK:n on virheellisesti katsottu olevan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yritys ..... II - 1783

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1783

— Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1784

Toinen osa, joka koskee toisaalta oikeudellista virhettä sen osalta, että komissio on käyttänyt perusteena avoimuutta, julkisuutta, riippumattomuutta ja muiden järjestelmien vastaavien takeiden hyväksymistä koskevia edellytyksiä arvioidessaan, onko hyväksymisjärjestelmä yhteensopiva perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan kanssa, ja toisaalta arviointivirhettä, jonka komissio on tehnyt katsoessaan, että vuokrauskiellon tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla ..... II - 1785

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1785

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta .... II - 1788

Kolmas osa, joka koskee sitä, että komissio on tehnyt arviointivirheen katsoessaan, että suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevan järjestelmän tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla ..... II - 1795

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1795

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta .... II - 1797

a) Suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskeva järjestelmä ..... II - 1797

b) FNK:n vastuu sisäisten hintojen vahvistamisesta ..... II - 1801

Neljäs osa, joka koskee arviointivirhettä vaikutuksista jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ..... II - 1803

— Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1803

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta .... II - 1804

Kolmas kanneperuste: perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan rikkominen ..... II - 1806

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1806

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä SCK:n vuokrauskiellolle poikkeuslupaa ..... II - 1807

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalle järjestelmälle poikkeuslupaa ..... II - 1808

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1810

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä SCK:n vuokrauskiellolle poikkeuslupaa ..... II - 1810

— Komission päätös siitä, ettei se myönnä suositushintoja ja sisäisiä hintoja koskevalle järjestelmälle poikkeuslupaa ..... II - 1815

Neljäs kanneperuste: puolustautumisoikeuksien loukkaaminen ..... II - 1818

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1818

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1820

Viides kanneperuste: perustamissopimuksen 190 artiklan rikkominen ..... II - 1822

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1822

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1822

3. Toissijaiset vaatimukset, jotka koskevat sakkojen poistamista tai niiden määrän alentamista ..... II - 1824

Ensimmäinen kanneperuste: asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan rikkominen ..... II - 1824

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1824

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1826

Toinen kanneperuste: suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen ..... II - 1828

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1828

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1829

Kolmas kanneperuste: perustamissopimuksen 190 artiklan rikkominen ..... II - 1833

Tiivistelmä asianosaisten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 1833

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1833

Oikeuden käyntikulut ..... II - 1834